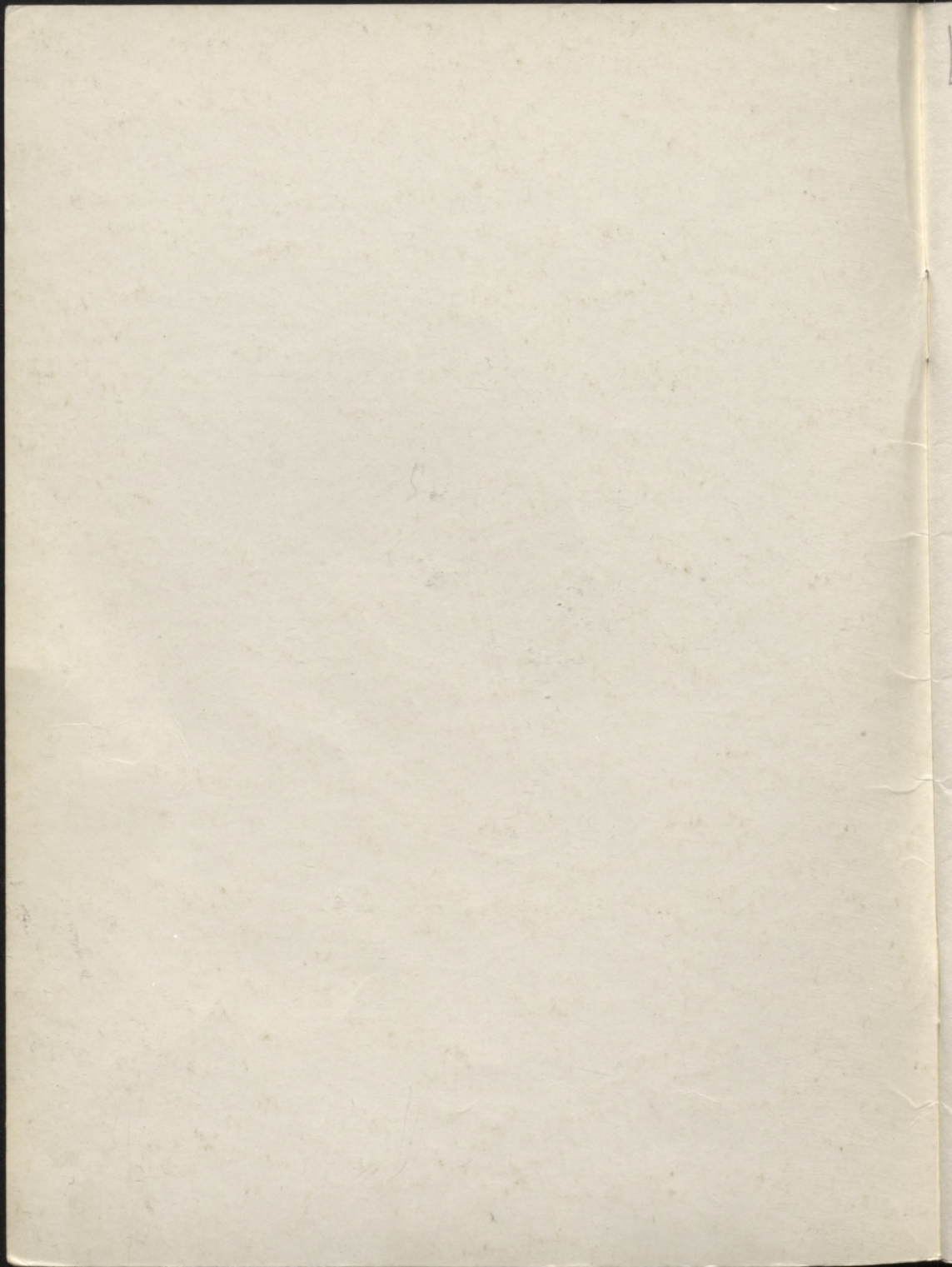

92-3
L 184

ELZA
SILĪNA

LATVIEŠU
TAUTAS
TĒRPU
VALKĀŠANAS
TRADĪCIJAS

92-3
184

Latvian Folk
Dance

~~Latvian Folk
Dance~~

88.2 (2) L
2143

101
L
902

Elza Siliņa

Latviešu tautas tērpu valkāšanas tradīcijas

Papildināts otrais izdevums

Historisko un ekonomisko apstākļu rezultātā Latvijā ir veidojusies bagātīga tautas tērpu valkāšanas tradīcija. Šis grāmatas izdevums ir veltīts tautas tērpu valkāšanas tradīcijām un to atspoguļo raksturīgākajās iezīcēs. Grāmatā ir apkopoti tautas tērpu valkāšanas tradīcijas un to atspoguļo raksturīgākajās iezīcēs. Grāmatā ir apkopoti tautas tērpu valkāšanas tradīcijas un to atspoguļo raksturīgākajās iezīcēs.

Rīga
E. Melngaiļa Tautas mākslas centrs

1991

63.5 (2 L)
SI 474

LATVIJAS VALSTI
BIBLIOTĒKA

~~15.721~~
032 0111437

Elza Siliņa
Latviešu tautas tērpu valkāšanas tradīcijas
Papildināts otrais izdevums
Fotogrāfs Ainars Meiers
Zīmējumi Linda Ošleja
Redaktore Elita Barkāne

Latviešu tautas tērpu
valkāšanas tradīcijas

Papildināts otrais izdevums

- E. Melngaiļa Tautas mākslas nams, 1965
- E. Melngaiļa Tautas mākslas centrs, 1991, ar papildinājumiem

Ievads

Krājuma «Latviešu tautas tērpu valkāšanas tradīcijas» pamatā ir E. Melngaiļa Tautas mākslas nama 1965. gadā izdotais Elzas Siliņas darbs. Izdevumā ir dots īss pārskats par latviešu zemnieku tradicionālo tautas tērpu (goda tērpu) komplektēšanu un valkāšanu 19. gadsimta pirmajā pusē. Tautas tērpā atspoguļojas apģērba valkātāja šķiriskā un etniskā piederība, tautas dzīves veids un skaistuma izjūta.

Vēsturisko un ekonomisko apstākļu rezultātā Latvijā izveidojās kultūrvēsturiskie apgabali — Kurzeme, Zemgale, Vidzeme, Latgale un Augšzeme —, ar katram novadam raksturīgām un noteiktām tautas tērpu valkāšanas tradīcijām un to atsevišķo sastāvdaļu īpatnībām.

Tekstā dotajos piemēros aptverti tikai iezīmīgākie, raksturīgākie latviešu tautas tērpu komplekti. Ievērojot minētos norādījumus un katra novada specifikā, interesentiem būs iespēja veidot un atdarināt mazāk pazīstamus tautas tērpu paraugus.

Ikvienam tautas tērpa valkātājam ir jāzina novadu tērpu valkāšanas tradīcijas, to darināšanas principi un jāizsver katra detaļas atbilstība hronoloģiskajam, kultūrvēsturiskajam slānim.

Novērtēsim pareizi tautas mākslas lielo vērtību un valkāsim tautas tērpu ar pienācīgu cieņu!

1951
02411020

Levada

Krievu elniņu tautas tēpu valdības tradīcijas, kas
mācīti ir E. Meņģeļa Tautas mākslas noma 1965. gada izdošanā
Eras Siliņa darbs. Izdojums ir dots arī pārskats par latviešu
zemnieku tradicionālo tautas tēpu (goda tēpu) komplektāciju
un valdības 19. valdības pirmajā pusē. Tautas tēpu izdo-
gūjos apēdē valdības skriņķā un vienābā piederība, tautas
dziesmas veids un skatuuma izlaid.

Vēsturisko un ekonomisko apstākļu rezultātā latviešu tēpu
dojās kultūrvēsturiskie apgabali — Kurzeme, Zemgale, Vidzeme,
Latgale un Aukštaine — ar katru no tām raksturīgām
un noteiktām tautas tēpu valdības tradīcijām un to atse-
višķo sastāvdaļu izpausmēm.

Tēstā dojās piemēros aptuveni tāpat izsmēģātie, rakstu-
tīgākie latviešu tautas tēpu komplekti. Izdojot mākslas norā-
dījumus un katru no tām specifisku, interesantām tās izpaus-
mēm un atbilstošā mākslas pazīstamās tautas tēpu paraugus.
Izdojuma tautas tēpu valdības ir jābūt no tām tēpu
valdības tradīcijas, to darīšanas principi un jābūt kat-
ras daļas atbilstība kronoloģiskajam, kultūrvēsturiskajam
slānim.

Novērtēsim par tēstā tautas mākslas līdri vērtību un valdības
tautas tēpu ar pilsnīgu cieņu!

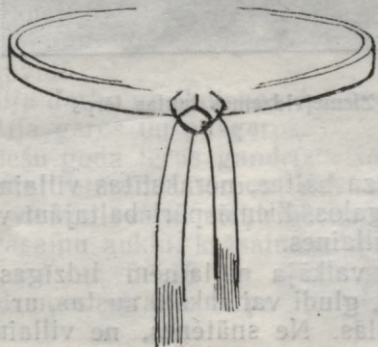
© 1965. gada izdošana ar tēstā izdošanu E. Meņģeļa
© 1965. gada izdošana ar tēstā izdošanu E. Meņģeļa

Vidzeme

Vidzemes tērpu kompleksā izdalās seši lokālie varianti: **Ziemeļvidzemes, Piebalgas, Rietumvidzemes, Lielvārdes, Krustpils un Austrumvidzemes.** Tērpu atšķirības novadu starpā ne katrreiz spilgti izteiktas. Dažviet galvenās īpatnības ir tik radniecīgas, ka nav novelkama robeža starp vienu vai otru novadu. Arī tērpu darināšanas un valkāšanas tradīcijas atsevišķos novados bija līdzīgas.

Ziemeļvidzemē — Valmieras, Valkas, Gulbenes rajonu teritorijā — sieviešu tautas tērpu kopējās tradīcijas pastāvēja vainaga darināšanā, jakas, villaines, snātenes un matauklas valkāšanā, jostas siešanā u. c.

19. gs. brunči bija trejādi: rūtaini, stāvu svitroti un gulu svitroti. Jostas auda svitrotas. To apņēma divas reizes ap vidu un sasēja vienkāršā mezglā priekšā, vienos vai otrs sānos (1. zīm.). Gali nokarājās uz leju līdz 40 cm garumā. Ja vilka jaku, tad jostu nesēja, jo šuva tik garu, lai tā apsegtu brunču jostas vietu. Kakla izgriezums parasti bija četrstūrainis un dziļš. Jakas mugurpusē piešuva austiņas pusemēnes veidā. Jaku saākēja ar paslēptiem āķiem.

1. zīm.

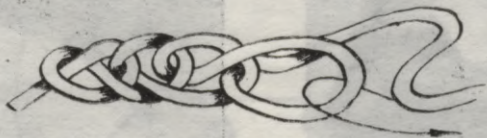
Ziemeļvidzemes tautas tērps

Pāri pleciem sedza baltas, nerakstītas villaines ar bārkstīm visapkārt vai tikai galos. Ziemā pāri baltajām vēl sedza rūtainas vai krāsainas villaines.

Vasarā parasti valkāja villainēm līdzīgas snātenes — balinātas linu segas, gludī vai rakstā austas, ar bārkstīm galos vai visās četrās malās. Ne snātenes, ne villaines ar saktām nesasprauda. To galus, pār pleciem pārsegtus, ņēma pāri elkoņiem un, pie sāniem piespiežot, saturēja.

Godos villaini sedza kā ziemā, tā vasarā, bet vasarā tās vietā varēja segt arī snāteni.

Ziemeļvidzemē iemīļota galvas rota bija mataukla — līdz seši metri gara sarkana, austa lenta ar izšūtiem ziedu motīviem galos. Matauklas iepina divās bizēs, kuras apņēma apkārt galvai, vienu pār otru krustoja, pēc tam zem pakauša sasēja, lai gali nokarātos uz muguras. Matauklas valkāja arī citādi. Divās bizēs pītos matus ar galos iepītām matauklām aplika vainagveidīgi ap galvu, galvas vidū lentu sasēja pušķī. Mati nēsāti arī vienā bizē ar galā sasietu matauklu. Valkāja arī no sarkanās lentas sapītus vai cilpās samestus vainagus, ņemot vjenu likumu cauri otram (2. zīm.). Sapīto vainagu apņēma apkārt galvai, kur sākas mati vai nedaudz augstāk, un sasēja zem pakauša, lentas gali nokarājās uz muguras. Valkāja arī sarkanus, ar zelta brokātu un sudraba pērlītēm izgreznotus vainadziņus.

2. zīm.

Vīriešu tērpi visā Latvijas teritorijā ir daudz vienvēdīgāki. Arī ziņas par tiem ir sastopamas retāk. Daudzos novados jau 19. gadsimta otrajā pusē vīriešu tautas tērps bija pilnīgi izzudis un aizmirsts.

Vidzemes novadā vīriešu tērpi atšķiras tikai sīkumos. Galvenie apģērba gabali — ģisie, pusgarie un garie svārki, bikses, kreklis, josta, apavi un galvassega — izskatījās tādi paši kā vienā, tā otrā apvidū.

Ģisie svārki bija darba un ikdienas drānas, par īstajiem goda svārkiem uzskatīja garos un pusgaros.

Vidzemē vīriešu goda tērps gandrīz visā apvidū bija balts. Izšūtu ornamentu rotājumi tērpos nav sastopami. Senākie Ziemeļvidzemes vīriešu svārki atšķirībā no pārējiem bija bagātīgi rotāti ar krāsainu auklu, krāsainām apmalēm un aprocēm.

Svārkus apjoza ar 5—10 cm platu garensvītrotu jostu. Tā ir Ziemeļvidzemes vīrieša tērpa īpatnēja un neatņemama sastāvdaļa.

Kreklis, ar retiem izņēmumiem, bija bez krāsainiem izšuvumiem. Tos darināja ar virsū šūtu uzpleci, atlokāmu apkakli,

šaurām aprocēm un nelielu, baltu izšuvumu vienvirziena izvil-
kuma tehnikā. Kreklu pie kakla sasprauda ar saktiņu.

Galvā lika melnas ratenes ar paaugstiem dibeniem, taisnām
vai visapkārt uz augšu uzlocītām malām. Bija sastopamas arī
ratenes ar zemiem dibeniem. Krāsainas lentas ap cepuri nelika.

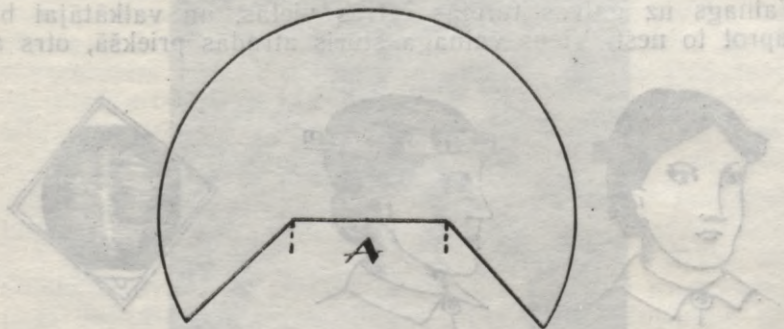
Smiltenes apvidū sieviešu tautas tērpam brunčus auda sīk-
rūtainus, rūtainus un strīpainus. Jostas vietā tos sakrunkoja
sīkās krokās un piešuva tāda paša auduma jostiņu.

Vijciema tautas tērps

Krekli bija vienkārši, ar izšūtiem uzplečiem un aprocēm. Atlokāmo apkakli rotāja šaurs izvilkuma raksts. Kreklu pie kakla sasprauda ar mazu saktiņu vai sasēja ar baltām lentītēm.

Iecienītas bija īsas vilnas auduma jakas ar garām piedurknēm. Parasti jakas šuva no tāda paša auduma kā brunčus. To mugurpusi rotāja ar austiņām (3. zīm. — piešūšanas vieta jakai). Austiņas piegriezta pusemēness veidā, virspusei ņēma tādu pašu audumu kā jakai, bet apakšpusei sarkanu vadmalu vai tūku. Meitas valkāja gan vainagus, gan matauklas. Vainagi bija no sarkana tūka, rotāti ar krāsainām stikla pērlītēm. Matauklas parasti iepina matu pīnēs, kuras apņēma ap galvu, bet matauklu pakausī sasēja tā, ka gali brīvi nokarājās pār

3. zīm.

muguru. Matauklu vidusdaļu dažreiz «sameta vainagā», apņēma ap galvu un pakausī sasēja. Gali nokarājās pār muguru (2. zīm.).

Sievas lika galvā baltas linu drēbes torņa cepures, kuras gar priekšējo malu rotāja mežģīne.

Godos uz pleciem sedza baltas, neizrakstītas villaines ar īsām, baltām bārkstīm galos. Vasarā nēsāja no balinātiem linu diegiem gludi vai rakstā austas snātenes. Villaines un snātenes, kā jau minēts, ar saktu nesaprauda. Pār pleciem pārsegtas, tās ņēma pāri elkoņiem un saturēja, piespiežot sāniem.

Rūjienas pusē brunčus auda rūtainus ar uzsvērtām gulu svītrām uz tumša pamata vai arī stāvu svītrotus ar sīkām svītrām tumši zilā, sarkanbrūnā, baltā un citās krāsās.

Krekliem bija atlokāma apkakle, uzšūti vai arī iešūti uzpleči un aprocēs piedurkņu galos. Apkakles rotāja vienvirziena

izvilkums, to malas noslēdza no auduma veidoti robiņi. Kreklu pie kakla sasprauda ar nelielu sudraba saktiņu.

Uz krekla vilka jaku. To šuva no baltas vai zilas vilnas drēbes. Jostas vietā pie jakas apakšējās malas piešuva krokās saliktu auduma strēmeli. Priekšpusē plaukostas platumā auduma strēmeli atstāja nekrokotu.

Uz pleciem sedza baltas, nerakstītas villaines ar bārkstīm galos. Vasarā nēsāja «galdainas», gareniski pa vidu pārlocītas snātenes. Villaines un snātenes nēsāja nesaspraustas.

Meitas dažkārt lika galvā senlaicīgos «stūra» vainagus (4. zīm.). Tos auda nebalinātos linu velkos no krāsotiem zirgu astriem, iegarenos četrstūru posmos. Pēc noaušanas vainagu uzstiprināja uz skalū četrstūra, skalus aptina ar krāsainu lentu. Vainags uz galvas turējās četrās vietās, un valkātājam bija jāprot to nest. Viens vainaga stūris atradās priekšā, otrs aiz

4. zīm.

pakauša, pārējie divi — katrs savos sānos. Vainaga mugurpusē mēdza piestiprināt 4—10 krāsainas, garas zīda lentas. Visvairāk tomēr valkāja sarkanās matauklas ar izšūtiem ziedu motīviem galos. Matauklas vidusdaļu sameta cilpās, apņēma ap galvu, galus sasēja pakausī un ļāva tiem nokarāties uz muguras (2. zīm.). Sievas lika galvā baltas torņa cepures ar tilla mežģīni gar priekšējo malu.

Goda zeķes adīja baltas, nereti ažūra rakstos. Kājās āva melnas kurpes vai pastalas.

Ar Rūjienas viriešu tērpu var iepazīties vienīgi pēc seniem dokumentiem un nostāstiem. Virieši nēsāja gaiši pelēkus vai baltus, garus svārkus ar stāvu apkakli, ar nelielām uzšuvēm no sarkanās drēbes priekšā un piedurkņu galos. Biežāk valkāja nerotātus svārkus. Kreklus sasprauda ar mazu saktiņu. Jostas bija austas vai adītas, pārsvarā sarkanā krāsā, tās sēja pēc Vidzemes jostu siešanas parauga (sk. Gulbene, Piebalga u. c.).

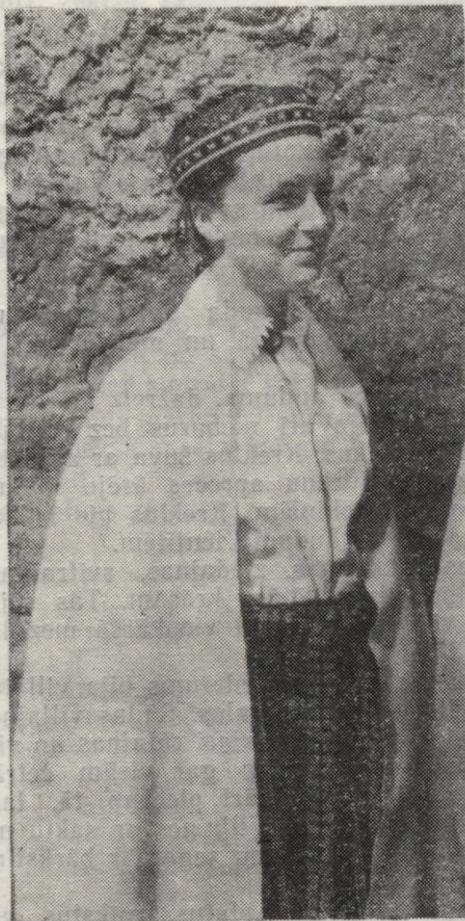
Ja jostu nesēja, svārkus aizāķēja ar paslēpti piestiprinātiem āķiem.

Bikses bija baltas, tāpat arī zeķes.

Galvā lika melnas ratenes ar zemiem dibieniem.

Valmieras apvidū brunčus auda gan rūtainus, gan vertikāli svītrainus un šķērsvītrainus.

Krekliem bija atlokāma apkakle, iešūti vai arī uzšūti uzpleči

Valmieras tautas tērps

un aproces piedurkņu galos. Apkakli noslēdza no auduma šūti robiņi. To sasēja ar baltām saitītēm vai sasprauda ar saktiņu.

Jakas šuva no tumši zilās vadmalas ar dziļu četrstūrīgu kakla izgriezumu un ar austiņām mugurpusē (sk. 3. zīm.). Austiņu apakšpusi šuva no sarkana auduma. Ļieburus nēsāja retāk.

Sievietes godos sedzās ar baltām, nerakstītām villainēm, kuru vienīgais rotājums bija galos atstātas audu bārkstis. Villaines uzmeta uz pleciem tā, ka garākie stūri nokarājās zemāk par ceļiem.

Meitām iemīļotākā galvasrota bija matauklas. Tās iepina divās matu pīnēs, apņēma ap galvu, zem pakauša sasēja divkārtā cilpā un galiem ļāva nokarāties uz muguras. Matauklas sameta arī vainagā, velkot vienu matauklas cilpu cauri otrai (2. zīm.). Samesto vainagu apņēma ap galvu, sasēja pakausī, gali brīvi nokarājās uz muguras. Valkāja arī sarkanus ziļu vainagus, izšūtus ar stikla salmiņiem, pērlītēm un zīlītēm.

Sievas nēsāja balta lina audekla torņa cepures ar tilla mežģīni gar priekšējo malu.

Gulbenes pusē brunčus auda svītrainus un rūtājus. Rūtājus pārsvarā bija sarkanā un melnā, vai sarkanā un pelēkā krāsā.

Jakas šuva no brunču auduma, dažreiz arī no vienkrāsaina vilnas auduma. Valkāja arī lieburus bez piedurknēm, tādā pašā piegriezumā kā jakas. Kreklus šuva ar atlokāmām apkaklēm. Apkakles un piedurkņu aproces ārējo malu apšuva ar diegu mezgliņiem vai robiņiem. Kreklus pie kakla sasprauda ar saktiņu vai sasēja ar auduma lentītēm.

Jostas bijušas rakstainas, ziedainas, svītrainas un celos austas ar saskaņoti izmeklētām krāsām. Tās sēja, apņemot divas reizes ap vidu un sasienot vienkārtā mezglā sānos vai vidū, gali nokarājās (1. zīm.).

Sieviešu tērpa vērtīgākais piederums bija villaine — taisnstūra veida ar velku bārkstīm galos. Šādas villaines liktas ap pleciem lielos godos. Sastopamas arī rūtājas un vienkrāsainas villaines ar krāsainām svītrām gar visām četrām malām. Villaines valkāja pārsegtas pāri pleciem tā, lai gali brīvi nokarātos pār krūtīm uz leju. Villaines ar saktu nesasprauda. Nēsāja snātenes — balinātas lina segas ar bārkstīm galos vai visās četrās malās.

Meitas valkāja 4—10 cm platus, mīkstus vainagus no sarkana vai zila tūka auduma, izšūtus ar krāsainām stikla kreklītēm, baltiem un melniem stikla salmiņiem.

Sievas valkāja torņa cepures ar tilla mežģīni gar priekšējo malu.

Ziemā nēsāja baltas vai pelēkas vilnas zeķes, vasarā — līnu vai kokvilnas diedziņu zeķes. Greznākās vilnas zeķes adītas ar dažādiem krāsainiem rakstiem. Kurpes bija melnas, gludas, ar zemiem papēžiem un platiem purngaliem.

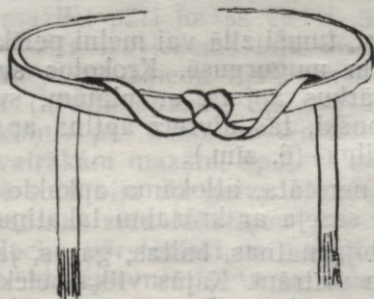
Viriešu apģērbs Gulbenes apvidū pieder pie Vidzemes tērpa tipa un sastāv no krekla, biksēm, svārkiem (isiem, pusgariem, gariem), zeķēm, zābakiem vai korpēm, jostas, cepures un cimdium.

Krekli darināti ar virsū šūtu uzpleci, atlokāmu apkakli un šaurām aprocēm. Kreklu pie kakla sasprauda ar saktiņu.

Bikses šuva no tāda paša auduma kā svārkus — vienkrāsainas, rūtainas vai svitrainas vadmalas. Bikses sniedzās līdz potītēm, galus vienmēr lika zeķēs. Senākie goda svārki bija gari, ar muduriem (krokotiem ielaidumiem) sānos. 19. gs. otrajā pusē garos svārkus nomaina īsie vai pusgarie. Iecienītākā krāsa — dabiski balta vai mazliet iedzeltena. Goda svārki atšķīrās no ikdienas tikai ar rotājumu. Senākie materiāli liecina, ka goda svārki šūti no gaiši pelēka vadmalas auduma ar gaiši zaļām aprocēm un sarkanu aukliņu rotājumu. Svārki pie kakla sasprausti ar sudraba saktiņu.

Viriešu jostas auda gareniski svitrainas. Jostu divas reizes aptina ap vidu, priekšā sasēja mezglā un galus aizbāza sānos aiz jostas (5. zīm.).

Galvā lika melnas ratenes.

5. zīm.

Piebalgas sieviešu tautas tērps atšķiras no pārējiem Vidzemes tērpiem. 19. gs. Piebalgas brunčus auda uz melna vai tumši zila pamata sikās daudzkrāsainās vertikālās svītrās. Dažkārt Piebalgas brunčiem ir vairāki desmiti dažādu strīpu variantu.

Kreklus šuva ar šaurām, stāvām apkaklēm vai nelielu, atlokāmu apkaklīti, iešūtiem uzplečiem un šaurām aprocēm, gandrīz bez rotājumiem. Kreklu pie kakla sasprauda ar apaļu sudraba saktiņu.

Josta brunču saturēšanai bija šaura, galvenās krāsas — zaļa un dzeltena. To apņēma divas reizes ap vidu un sasēja priekšā mezglā. Ar laiku sienamās jostas izzuda, brunčiem piešuva tā paša auduma jostiņu.

Sievietes nēsāja garu un platu nātno seģeni vai sedza baltu villaini, kam abos galos bija ieaustas vairākas sarkanas vai zaļas svītriņas. Sarkana svītriņa bija ieausta arī gar katru villaines malu. Galos atstāja līdz 22 cm garas, baltas bārkstis. Uzsegta uz pleciem, villaine sniedzās gandrīz vai līdz potītēm.

Vainagus taisīja plaukstas platumā no melna tūka, bet bez odes, tāpēc vainagu augšmala ieliecās uz iekšpusi, veidojot lēzenus dobumus. Vidus strīpu 1 cm platumā nošuva ar krāsainu pērlišu rindām. Retāk šādus vainagus darināja no zila, zaļa vai sarkana auduma.

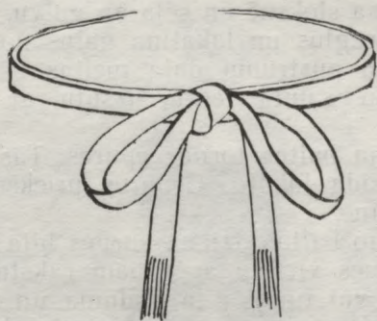
Sievu cepures bija cietas, apaļas, no zaļa auduma ar melnu dibenu, bez izgreznojumiem (sauktas «zaļmalītes»). Cepures lika galvā tāpat kā vainagus. Pie goda tērpā vilka baltas zeķes, melnas kurpes.

Vīrieši nēsāja melnas vai pelēkas ratenes — gardībenes ar 18—50 cm augstiem dibieniem un platām, uz augšu uzlocītām malām.

Svārki bija gari, tumši zilā vai melni pelēkā krāsā, ar stāvu apkakli un krokām mugurpusē. Krokotos svārkus sauca par «krupaiņiem». Svārkus apjoza ar platām, svītrainām jostām, kuru galos bija pušķi, tās divreiz aptina ap vidu un priekšā sasēja divkārsā cilpā (6. zīm.).

Krekliem bija nerotāta, atlokāma apkakle, to sasprauda ar apaļu saktiņu vai sasēja ar krāsainu lakatiņu.

Darba bikses bija nātnas, baltas, garas, jaunākos laikos ar zilām, gareniskām svītrām. Kājās vilka pelēkas zeķes vai tās aptina ar baltiem autiem. Āva pastalas, kājas līdz ceļiem nosienot krusteniski ar pastalu auklām. Valkāja arī garus, melnus stulmu zābakus.

6. zīm.

Rietumvidzemē — Rīgas, Siguldas un Ogres apvidū sievietes goda tērpos jau 18. gadsimtā bija izzudušas baltās, krāsainie rakstiem greznotās sagšas. To vietā uz pleciem sedza nesa-spraustu vienkrāsainu vilnas auduma gabalu vai puķainu zīda lakatu. Īpatnējs paradums bija balta vai krāsaina plecu lakatiņa segšana pāri jakai zem krāsainā, lielā lakata.

Brunči bija svītraini, rūtaini un rakstaini. Krāsu kombinācijās lielākoties dominēja balts un zils. Rīgā valkāja arī vienkrāsainus, piemēram, sarkanbrūnus vai sūnu zaļus brunčus. Tos sīki sakrokoja un piestiprināja pie tāda paša auduma jostiņas, aizāķējot ar āķi. Austās jostas Rīgas novadā nevalkāja.

Krekliem šuva atlokāmas apkakles, piedurkņu galus rotāja ar maziem, vienvirzienu izvilkuma rakstiņiem.

Sevišķi iecienītas bija jakas, kuras šuva no vienkrāsaina vai svītraina vilnas auduma. Tās bija cieši pieguļošas augu-mam un sniedzās mazliet pāri jostas vietai. Šānu vilēs iešuva nelielus mudurus. Kakla izgriezums bija diezgan liels, apaļš. Jakas priekšu aizāķēja ar āķiem. Zem jakas valkāja smalka auduma uzkrekliņu (krekla apkakle un augšdaļa bez rokām). Kreklus un uzkrekliņus pie kakla sasēja ar baltām saitītēm vai sasprauda ar vairākām mazām, apaļām sudraba saktiņām.

Meitu parastākā rota bija ap galvu apņemta krāsaina zīda lenta. Sēja arī krāsainus zīda lakatiņus. Tos varēja siet divē-iādi. Lakatiņu pārlocija pārstūriski uz pusēm, lika pāri galvai un apņēma apkārt, atstājot neapsietu to stūri, kas nokarājās uz muguras.

Otrs siešanas veids bija citādāks. Lakatu vispirms pārlocija pārstūriski uz pusēm, pēc tam, no stūra sākot, salocija

plaukstas platuma sloksnē un sēja ap galvu, atstājot neapsegtu galvas virsu. Mezglus un lakatiņa galus noslēpa.

Rīgas novada austrumu daļā meitas nēsāja sienamo vainagu — melnu samta lentu, izšūtu ar krāsainām stikla pērlītēm.

Sievas valkāja baltas torņa cepures. Tās pārsēja ar lentas veidā salocītu zīda lakatu. Cepures priekšējo malu greznoja plata tilla mežģīne.

Zeķes adīja no baltas dzijas, kurpes bija melnas.

Rietumvidzemes vīriešu apģērbam raksturīgi ir īsie svārki no gaiši peleka vai tumši zila auduma un bikses līdz ceļiem. Garie svārki ap 18. gs. pamazām izzuda. Valkāja arī austas, rakstainas un vienkrāsainas vestes.

Lielvārdes pusē sieviešu tērpiem bija diezgan vienveidīgs izskats. Tiklab brunčus, kā arī vainagus un villaines darināja pēc viena parauga. Brunču audums bija rūtainš, parasti uz koši sarkana pamata ar melnām un baltām rūtīm. Dažkārt rūtojumā izmantoja arī dzeltenas un zaļas krāsas. Brunčus šuva kopā ar ņieburam līdzīgu, augumam piegulošu augšdaļu, kurai bija dziļš kakla izgriezums. Brunčus jostas vietā salika krokās un apseja jostu (sīki sarkani raksti uz balta pamata). Jostu apņēma divas reizes ap vidu un sasēja mezglu priekšā vai sānos. Gali nokarājās līdz ceļiem un pat vēl zemāk.

Kreklam bija piešūti uzpleči (pārējā Vidzemes daļā tādi nebija sastopami), plata atlokāma apkakle un šaura aprobece piedurkņu galos. Lielvārdes apvidū bija sastopami divējādi goda krekli. Vienkāršajam kreklam apkakles gali un aprobece izšūtas ar nelieliem, baltiem rakstiņiem, uzplečus un piedurknes augšgalu arī rotāja izvilkuma raksts. Greznajam kreklam kuplās piedurknes izšūtas ar baltām zvaigznītēm, rūtīm un saulītēm. Greznas rakstu joslas rotāja uzplečus, piedurknes augšdaļu izšuva grieztajā rakstā. Kreklu sasprauda ar mazu saktiņu.

Lielvārdē nēsāja garas, baltas villaines ar šaurām sarkanām svītriņām galos un vidēji garām velku bārkstīm. Villaines sasprauda ar nelielu, sešiem sarkaniem akmentiņiem izgreznotu sudraba saktiņu. Tās nēsāja arī nesaspraustas.

Lielvārdē sastopami visaugstākie «mikstie» vainagi. Tos izrakstīja ar sīkām, krāsainām pērlītēm. Vainagu šuva bez oderes un, galvā uzliekot, tam augšmalu priekšā ielocīja uz iekšu. Greznākais apģērba gabals bija sievu cepure, kas pēc formas maz atšķīrās no torņa cepurēm citos novados. Sievu cepures darināja ar augstu dibenu no smalkas, baltas līnu

Lielvārdes tautas tērps

drānas. Cepurei apkārt šuva krāsainu dzīparu rakstus, tās smailo galu nolocīja uz priekšu līdz rakstu joslai, bet apakšējo malu mugurpusē savilka krokās. Goda zeķes bija baltas, goda cimdi ar sīkiem, sarkaniem rakstiem.

Vīriešu tērpi pazīstami vairāk pēc nostāstiem un seniem zīmējumiem. Raksturīgi bija īsie svārki no gaiši pelēka vai tumši zila auduma ar atlokāmām apkaklēm. Minēti arī īsie, svitrainie svārki. Aizkrauklē valkāja zilus tērpus. Īsie un garie

svārki ar atlokāmām apkaklēm, tāpat arī bikses, bija šūti no zilas vadmalas.

Krekls bija balts ar atlokāmu apkakli, to sasprauda ar mazu, apaļu misiņa vai sudraba saktiņu.

Galvā lika melnas ratenes ar platām malām.

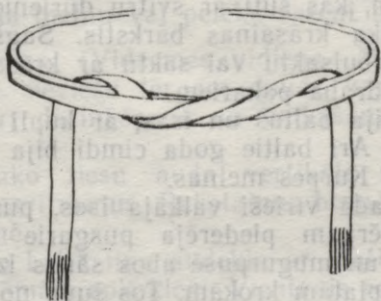
Krustpils novada tērps nēsāts Krustpils, Ungurmuižas un daļēji arī Līvānu apvidū. Goda brunčus auda mazākās vai

Krustpils tautas tērps

lielākās rūtīs. No krāsām dominēja mālaini sarkanā, zaļā, zilā un dzeltenā. Košo krāsu izcelšanai salikumā lietoja arī melno.

Brunčus šuva krokotus. Tos apjoza piecus līdz astoņus centimetrus plata, krāšņa josta ar bārkstim vai pušķiem galos. Galvenās jostu krāsas bija sarkana, dzeltena un zaļa. Bēru jostu pamatkrāsa bija zila. Jostas sēja vairākos paņēmienos, vidusdaļu lika priekšā, pēc tam laida apkārt, uz muguras krustoja un priekšā, vidū sasēja mezglā vai vienā cilpā. Jostas gali nokarājās līdz ceļiem vai pāri tiem, un viens gals parasti bija garāks par otru. To sēja arī bez mezglā. Tādās reizēs jostas vidus daļu lika priekšā, ņēma apkārt viduklim, uz muguras krustoja un, saņemot abus galus priekšā, tos pārvija vienu pār otru un aizlika aiz jostas aptinuma (7. zīm.). Galus varēja vai nu pilnīgi paslēpt, vai ļaut tiem katrā sānā nokarāties.

7. zīm.

Krekli bija divējādi. Vieni ar atlokāmu apkakli, iešūtiem uzplečiem, platiem, vaļējiem dūrgaliem. Apkakli un piedurkņu galus rotāja ar nelielu sarkaniem un baltiem diegiem šūtu rakstiņu. Otri — stāvām, koši izrakstītām, greznām apkaklēm un vaļējiem, ar krāsainu rotājumu izšūtiem piedurkņu galiem. Kreklus ar atlokāmām apkaklēm mēdza sasiet ar piešūtām, baltām saitītēm. Biežāk tomēr kreklus sasprauda ar nelielu saktiņu. Sprauda arī vairākas saktiņas rindā vienu zem otras (8. zīm.).

Vainagi parasti bija ļoti šauri (2—3 cm), uz sarkana pamata izšūti ar krāsainām stikla pērlītēm un zīlītēm. Sievas valkāja torņa cepures ar mežģiņu apmali virs pieres.

Krustpils novadā greznākais apģērba gabals bija baltas vilnas sagšas, rotātas platām rakstu joslām galos un šaurākām

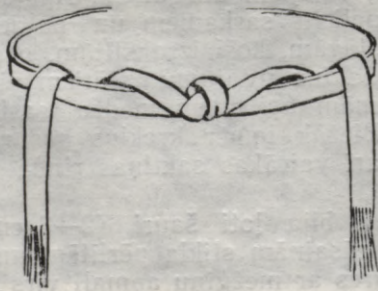

8. zim.

vienā vai abās malās. Rakstus izšuva ar zaļu, tumši zilu, dzeltenu un sarkanu vilnas dziju. Rakstu joslas nobeidzās ar «krūmu» rakstiem, kas šūti ar svītru dūrieniem. Greznākajām sagšām galos lika krāsainas bārkstis. Sagšu sasprauda ar lielu sudraba burbuļsaktu vai saktu ar krāsainiem akmeņiem un piekārtiem sudraba pakariem.

Godā zeķes bija baltas un īsas, ar kupli izrakstītiem krāsainiem vaļņiem. Arī baltie goda cimdi bija greznoti ar krāsainām bārkstīm. Kurpes melnas.

Krustpils novadā vīrieši valkāja īsos, pusgaros un garos svārkus. Godā tērpam piederēja pusgarie un garie svārkī ar stāvu apkakli un mugurpusē abos sānos izveidotiem muduriem — kuplām, platām krokām. Tos šuva no baltas vai gaiši pelēkas vadmalas. Svārkus aizāķēja ar āķiem, godos un svinībās augšējos āķus atstāja vaļā, lai būtu redzama krekla apkakle un sudraba saktiņa. Īsie bija darba svārkī, un tos šuva no pelēkas drānas.

9. zim.

Garos un pusgaros svārkus apjoza ar pītām, krāsainām jostām. Jostu sienot, tās vidū lika priekšā, galus uz muguras krustoja un priekšā vidū sasēja mezglā. Pēc tam galus ņēma uz sāniem atpakaļ, no virspuses aizbāza garām vidus aptinumam un ļāva nokarāties katrā sēnā. Jostas bija tik garas, lai pēc sasiešanas gali nepaliktu īsāki par 25—30 cm (9. zīm.).

Krekļus šuva baltus ar atlokāmām apkaklēm, ar virsū uzšūtiem uzplečiem un aprocēm piedurkņu galos. Apkaklēm bija nelieli vienvirziena izvilkuma rotājumi, malas noslēdza ar «zobiņiem» no tā paša auduma. Pie kakla kreķlu sasprauda ar mazu saktiņu.

Pie baltajiem mudurainiem vilka tikai baltas, pie pelēkajiem gan baltas, gan gaiši pelēkas bikses.

Kājās āva rakstainas zeķes un melnas kurpes ar misiņa sprādzi. Bikšu galus lika zeķēs. Iecienīti bija arī melnie puszābaki. Galvā lika melnu vai pelēku rateni ar platām malām.

Austrumvidzemes (Vidzemes vidiene, Madona, Ļaudona, Cesvaine, Cēsis) sieviešu tērpam daudz kopēja ar Krustpils novada tērpu, arī darināšanas un valkāšanas tradīcijas bija līdzīgas.

Brunčus lielāko tiesu auda vertikāli svītrainus, retāk rūtāinus un šķērssvītrainus. Rakstāinus brunčus sevišķi cienīja Madonas apkārtnē.

Kreķli bija no balta linu audekla ar platiem dūrgāliem un stāvām vai atlokāmām apkaklēm. Vienīgais rotājums — šauras izvilkumu josliņas apkakles un piedurkņu galos. Kreķlus sasprauda ar mazām sudraba saktiņām.

Goda tērpam piederējās greznas, ar sarkanu vilnas dziju baltā linu pamatā austas jostas maiņu rakstā. Jostai gar malu lika sīkus rakstus, t. s., rīdzes, no dzeltenas, zilas un zaļas dzijas. Jostu pārlika uz pusēm tā, lai viens gals būtu par 10—15 cm garāks par otru. Locījuma vietu lika priekšā, galus laida uz muguras, ņēma atpakaļ, priekšā sasēja mezglu un gāliem ļāva nokarāties.

Vidzemes vidienē valkāja gan ņieburus, gan jakas. Tiklab sievas, kā meitas vairāk bija iecienījušas jakas. Tās šuva no vienkrāsaina, biežāk no tumši zila un gaiši pelēka, arī svītraina vilnas auduma. Tās bija piegulošas augumam un sniedzās pāri jostas vietai. Sānos, sākot no jostas vietas, lika mudurus. Priekšējo un apakšmalu apšuva ar sarkanu lentu, kam blakus uzšuva dzeltenas pīto krustdūrienu rindas.

Goda rota bija izrakstīta balta sagša ar krāsainiem apaudiem un bārkstīm. Sagšu sasprauda ar burbuļu vai pakaru

Cesvaines tautas tērps

saktu un glabāja sapraustu. To varēja uzsegt un noņemt, liekot pāri galvai. Nesāja arī līnu snātenes, tās ar saktām nesprauda.

Meitu galvasrota bija sarkana, ne visai plats tūka vainags, izšūts ar krāsainām pērlītēm un stikla salmiņiem.

Madonas apkārtnē meitas nēsāja sienamo jeb ziļu vainadziņu, ap 2 cm platu melnu samta lentu, kas nošūta ar zilām, baltām un zaļām zīlītēm. Vainadziņu valkāja uzliktu uz galvas, sasienot zem pakauša ar galos piestiprinātām krāsainām

lentām. Sievas nēsāja baltas linu audekla vainagveida cepures. Cepurei ir ap 12—14 cm plata apmale, kas atlocīta uz augšu un izrotāta ar krāsainiem, vertikālās joslās izšūtiem rakstiem.

Vīriešu tērpi bija līdzīgi Krustpils novada tērpiem. Goda svārkus valkāja īsus, garus un pusgarus, šūtus no balta, pelēka vai zili pelēka vilnas auduma. Raksturīgākie bija garie un pusgarie svārki. Garie bija muduraini, ar slāvu apkakli un stāvām, iegrieztām kabatām. Svārkus sajoza ar rakstainām

Madonas tautas tērps

jostām, kas darinātas ar sarkaniem rakstiem uz balta līnu pamata un koptonī radīja blāvi sārtu krāsu. Jostu siešanas veids bija līdzīgs Krustpils novada jostu siešanas paņēmieniem.

Vasarā īso svārku darināšanai izmantoja baltu, gludu vai rakstainu līnu audumu.

Ļaudonas apvidū valkāja īsus līnu auduma svārkus, kas sniedzās nedaudz pāri bikšu jostas vietai. Tos šuva ar stāvu apkakli. Svārku abus priekšas gabalus salika pamīšus, labo pusi pāri kreisajai. Pogas divās rindās, pie kam attālums no divām augšējām pogām līdz divām nākošajām līdzinājās trešdaļai no svārku garuma. Vasarā augšējās pogas neaizpogāja, lai labāk būtu redzama krekla apkakle, svārku priekšgabalu augšējos stūrus atlocīja uz āru. Svārkiem katrā sārā bija iegriezta kabata.

Bikses parasti salika zeķēs. Valkāja garas zeķes, zem ceļa tās apsēja ar prievīti. Kājās āva kurpes vai zābakus. Ja vilka pastalas, tad kājas līdz ceļiem krusteniski nosēja ar pastalu auklām.

Cēsu novada sieviešu tērpi ir ļoti tuvi Vidzemes vidienes tērpiem. It sevišķi šo līdzību raksturo svītrainie brunči un krāsainās jakas. Arī vainagi Cēsu novadā pa lielākai daļai izskatījās tādi kā Vidzemes vidienes vainagi. Ipatnējākie tika darināti no sarkanās drēbes ar uzšūtām melnām zīda joslām malās un greznoti ar uzšūtiem, krāsainiem pērlišu rakstiem. Sievu galvassega bija torņa cepure, darināta no balta, smalka līnu auduma ar priekšpusē izrakstītu tilla mežģīni. Uz pleciem sedza gareniski pa vidu pārlocītas baltas villaines, locījuma vietu liekot uz kakla. Ar saktām villaines nesasprauda. Nēsāja arī baltas snātenes.

Krekli bija balti, ar atlokāmu apkakli, nerotāti vai ar nedaudziem baltiem rakstiem apkakles galos un dūrgalos. Pie kakla kreklu sasprauda ar vienu mazu saktiņu.

Ņieburus valkāja reti. Plaši izplatītas bija jakas. Tās šuva no gaiši pelēkas, zaļas, zilās vai melnas plānas vadmalas un valkāja pie goda tērpa kopā ar villaini vai snāteni. Karstā laikā jakas varēja nevilkt.

Brunčus bija parasts valkāt bez jostas, kaut gan senākos laikos sietas arī jostas, tāpat kā Vidzemes vidienē.

Kājās āva baltas zeķes un melnas kurpes ar zemiem papēžiem.

Latgale

Latgales tautas tērpu komplekss samērā viengabalains. Tajā izdalās divi lokālie varianti: **Dienvidlatgales** — Daugavpils Krāslava, Preiļi, Zilupe, Malta, Rēzekne, Varakļāni, Viļāni, Ludza, Kārsava un **Ziemeļlatgales** — Abrene, Viļaka, Balvi. Rietumu apvidos tērpu izskats bija līdzīgs Krustpils novada tērpiem. Vislielākā dažādība sastopama brunču rakstos un krāsās — tie bija rūtaini un svītraini. Rūtainā rotājuma pamatā pārsvarā sarkanā un gaiši sarkanā krāsa. Brunču vienmēr šuva krokotus.

Dienvidlatgales tautas tērps

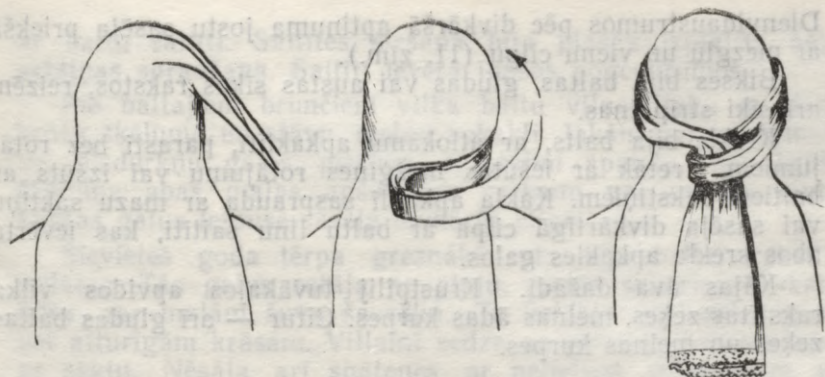
Kreklus šuva bez rotājumiem ar nelielu atlokāmu vai arī šauru stāvu apkaklīti, ar aprocēm piedurkņu galos un virsū šūtiem uzplečiem. Apkakli, uzplečus un aprocēs mēdza rotāt ar sarkanu diegu izšuvumu. Kreklu pie kakla saspraudā ar mazu sudraba saktiņu, varēja spraut arī vienu zem otras sešas līdz astoņas saktiņas. Nieburus un jakas Latgales novadā nevalkāja.

Pie goda tērpiem piederēja grezna, krāsaina josta. Latgales rietumos vairāk auda rakstainas jostas, austrumos — svitrainas. Jostas galus atstāja nesaaustus, pušķi. Tās sēja dažādi. Visparastākais veids bija apņemt jostu divreiz ap vidu un priekšā vidū sasiet mezglā. Varēja arī pēc divkārtīgas apņemšanas ap vidu galus laist vienu otram pāri, no apakšas aizbāzt aiz jostas aptinuma, lai tie katrā sēnā nokarātos (7. zīm.). Trešais veids — mezglu sien vidū. Jostas aplikšana visos gadījumos bija vienāda: jostas vidu lika priekšā, galus mugurpusē krustoja un pēc tam priekšā veidoja vajadzīgo sējumu. Ja lika priekšautu, jostas ap vidu nesēja.

Greznākā goda tērpa sastāvdaļa bija balta, izšūta villaine, līdzīga Krustpils novada villainei. Gar abām malām un galos to rotāja ar sarkanu, zilu, zaļu un dzeltenu vilnas dziju izšūti raksti. Galus noslēdza baltas velku bārkstis. Greznākām bija vēl virsū uzšūts celu apauds ar krāsainām bārkstīm. Vienkāršākām — tikai viena balta bārkstu kārta, tām nebija arī krāsaino celu apaudu. Villaini sasprauda ar nelielu sudraba saktu vai burbuļu saktu. Tāpat Latgalē tika plaši lietotas rakstainas linu audekla snātenes ar galos ieaustiem vai uzšūtiem krāsainiem rakstiem un piešūtu mežģīni. Snātenes sedza uz abiem pleciem, gareniski pa vidu pārlocītas, parasti tās valkāja nesaspraustas, galus saņemot iekšpus elkoņiem. Iecienītas bija arī zili baltas snātenes ar bārkstīm visapkārt. Latgales rietumos, saliekot abus galus krusteniski pār krūtīm, snāteni sasprauda ar mazu, apaļu saktiņu.

Vainagi Latgalē bija līdzīgi Krustpils vainagiem, tikai darināti no platākas sarkanās drēbes sloksnes. Tos šuva bez odes, izrakstot ar krāsainām stikla pērlītēm.

Sievu galvasrota bija galvas auts, — balts, divielim līdzīgs, rakstos austs linu audekla gabals ar mežģīnēm vai bārkstīm galos. Uz galvas to sēja tā, lai abi gali nokarātos uz muguras un apakšējais būtu garāks par virsējo (10. zīm.). Sievas valkāja arī tā saukto pārpieri — izrakstītu linu audekla sloksni, tik garu, lai, apņemot pieri, to varētu sasiet pakausī. Pārpierim pāri sedza gludu, austu, baltu lakatu vai galvas autu.

10. zīm.

Latgales rietumdaļā sievas valkāja arī torņa cepures kā Krustpils novadā.

Godiem tika adītas baltas zeķes ar koši izrakstītiem vaļņiem. Rietumu daļā, tāpat kā Krustpils novadā, zeķes bija baltas un īsas ar krāsainu rakstu jostu valnī. Kurpes — melnas, ar ādas siksnīņu.

Goda cimdus adīja baltus ar baltām vai krāsainām bārkstīm. Sevišķi grezni bija balti ar zaļiem, sarkaniem un dzelteniem rakstiem izrakstīti mutautiņi.

Latgales austrumu daļā pie tautas tērpa valkāja no stikla pērlēm darinātas kaklarotas, no trim dažāda garuma kopā saliktām virknēm. Parasti izmantoja baltas, necaurspīdīgas perles, retāk sārtas vai gaiši zilas. Ludzas apkārtnē kakla rotas vidējā virknē bija savērtas melnas perles, bet augšējā un apakšējā — baltas.

Latgalē pazina visus trīs vīriešu svārku veidus, kaut gan jau pagājušajā gadsimtā lietošanā bija pusgarie un garie. Svārkus šuva no baltas vai gaiši pelēkas vadmalas, greznākie bija ar muduriem sānos. Kakla izgriezums atsedza krekla apkakli, arī priekšā tas bija tik dziļš, lai būtu redzama saktiņa un krekla krūšu daļa. Vasaras goda svārkus šuva arī no līnu auduma.

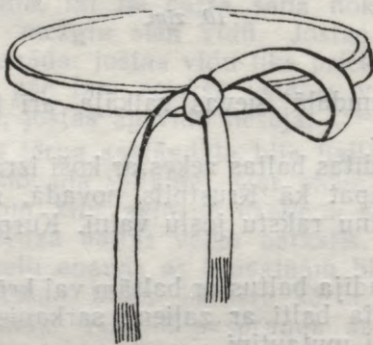
Svārkus apjoza ar strīpainu celaini vai arī ar pītu, krāsainu jostu. Latgales rietumu daļā jostu nēma divreiz ap vidu, mugurpusē krustoja, priekšā sasēja divkārsā mezglā, galus katrā sēnā aizlika aiz aptinuma un ļāva nokarāties (9. zīm.).

Dienvidaustrumos pēc divkāršā aptinuma jostu sasēja priekšā ar mezglu un vienu cilpu (11. zīm.).

Bikses bija baltas, gludas vai austas sikos rakstos, reizēm arī siki stripainas.

Krekls bija balts, ar atlokāmu apkaklīti, parasti bez rotājumiem, retāk ar iešūtas mežģīnes rotājumu vai izšūts ar baltiem rakstiņiem. Kakla apkakli sasprauda ar mazu saktiņu vai sasēja divkārtīgā cilpā ar baltu līnu saitīti, kas ievērtā abos krekla apkakles galos.

Kājas āva dažādi. Krustpiliņ tuvākajos apvidos vilka rakstītas zeķes, melnas ādas kurpes. Citur — arī gludas baltas zeķes un melnas kurpes.

11. zīm.

Iecienītākie vīriešu apavi Latgalē bija melni puszābaki.

Ziemeļlatgales novadā sieviešu goda tērpi pārsvarā bija balti. Šeit tāpat kā visā Latgalē 19. gs. valkāja arī rūtainus un svītrainus brunčus. Baltos brunčus darināja no vilnas, vasarai — no rakstaina līnu auduma. Brunču apakšmalā ieauda sarkanas svītras un piešuva krāsainu apaudu. Dažreiz pie apauda vēl piešuva knipeletu mežģīni. Brunču augšmalā piešuva rakstainu apaudu, kura galus pēc brunču uzvilšanas mugurā sasēja mezglā. Jostas sēja tikai pie svītrainiem un rūtainiem brunčiem un tāpat kā pārējos Latgales novados.

Kreklus šuva no balta līnu audekla ar šauru, stāvu apkaklīti, ar aprocēm piedurkņu galos un sarkaniem rakstiem rotātiem, uzšūtiem uzplečiem. Izgreznoti bija arī piedurkņu augšgali un dūrgali. Apkakli sasprauda ar saktiņu vai sasēja

ar baltu saitīti. Saitītes siešana bija plašāk izplatīta nekā saktiņas spraušana. Saitīti ievēra īpašos pogcaurumos.

Pie baltajiem brunčiem vilka baltu vilnas jaku ar dziļu krūšu šķēlumu un stāvu, melnu apkakli. Jakām gar apakšmalu un piedurkņu galos piešuva rakstainu apaudu, bet krūšu šķēluma abas malas apšuva ar sarkanu vai oranžu lentu. Lentas galus lejpusē sasēja divkāršā cilpā.

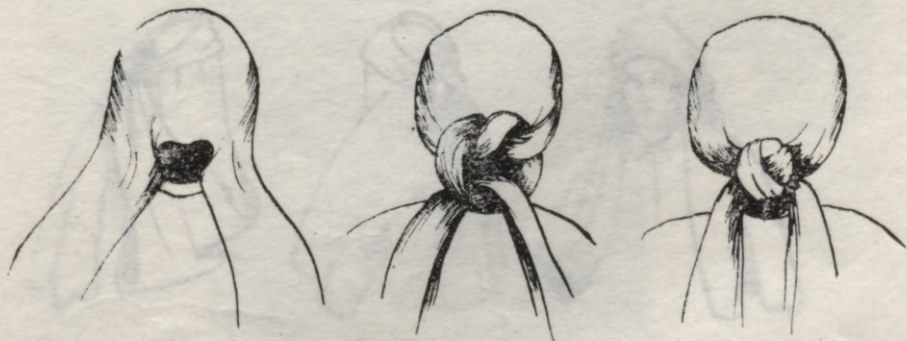
Sievietes goda tērpa greznākā rota bija balta, rakstīta villaine. Tās galus rotāja ar platu, joslās sakārtotu rakstu, kuru gar malām šuva šaurāku. To veidoja no saskanīgām, bet atturīgām krāsām. Villaini sedza uz pleciem, nesaspraužot ar saktu. Nēsāja arī snātenes ar nelieliem rotājumiem un bārkstīm galos.

Ziemeļlatgales novada vainagi bija sarkani, greznoti ar sīkām, krāsainām pērlītēm.

Sievas valkāja baltu, garu linu auduma galvas autu ar nelielām bārkstīm un krāsainiem galu ieaudiem. Galvas auti bija arī balti bez rotājumiem un bez bārkstīm. To apņēma ap galvu un sasēja uz pakauša mezglā, galiem ļaujot brīvi nokarāties, vai arī meta tos pāri pleciem uz priekšu. Autam vajadzēja būt tik garam, lai pēc apsiešanas tā gali būtu vismaz metru gari (12. zīm.).

Kājās āva baltas vilnas vai nātnas zeķes un melnas kurpes.

Ziemeļlatgales novadā vīriešu goda apģērbi bija balti. Garos svārkus ar muduriem sānos šuva no vilnas vai linu auduma ar stāvu, augstu apkakli un stāvām kabatām. Svārku aiztaisīšanai no apakšas līdz jostas vietai lietoja aķus.

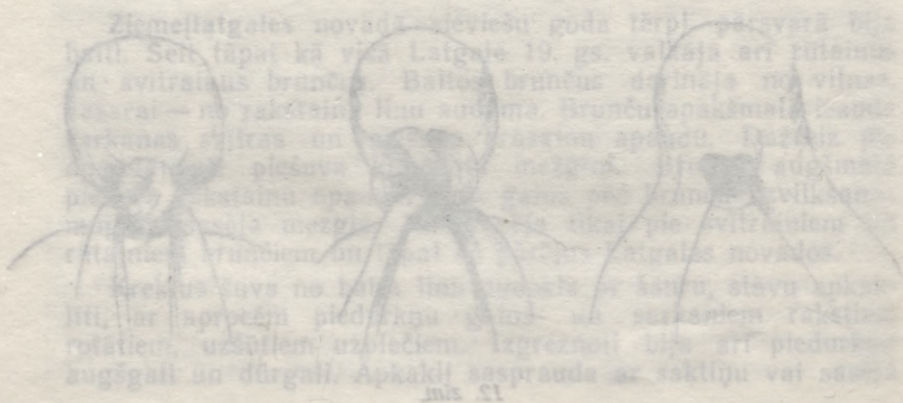

12. zīm.

Swārkus sajoza ar krāsainu celos austu vai pītu jostu ar pušķiem galos un sasēja līdzīgā veidā kā citos Latgales novados. Parasti jostu apņēma divreiz ap vidu, mugurpusē krustoja, priekšā sasēja divkāršā mezglā, galus katrā sātā aizbāza aiz aptinuma un ļāva nokarāties.

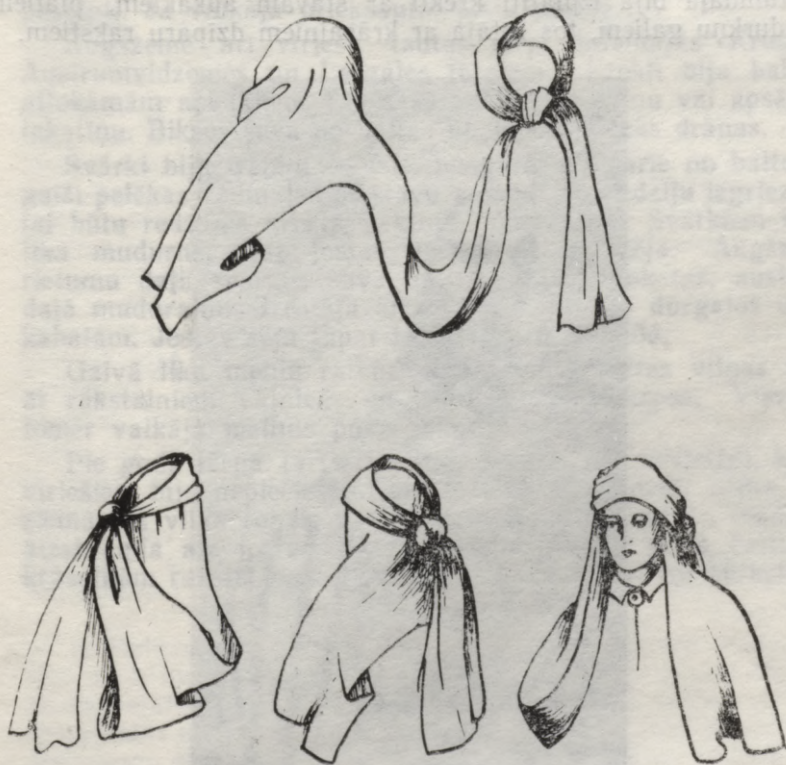
Krekliem bija atlokāma apkakle un plati piedurkņu gali bez aprocēm. Krekla apkakli sasprauda ar mazu saktiņu.

Pie goda tērpiem vilka melnus puszābakus. Valkāja arī pastaļas, bikšu galus ietinot baltos autos. Pie pastaļām piestiprināja melnas sietavas (2 cm platas un 3 metrus garas austas lentas), ar kurām notina lielus līdz pusei vai celim. Galvā lika melnas ratenes.

Augšzeme

Augšzemes tērpi sasauca ar Krustpils, Austrumvidzemes un Latgales tērpu darināšanas un valkāšanas tradīcijām. Novadu starpā pastāvēja liela līdzība tiklab apģērba gabalu, kā arī krāsu un rakstu ziņā. Sievu galvas auts, divielim līdzīgs balts linu audekla gabals, ar ieaustiem sarkaniem rakstiem galos ir ļoti līdzīgs Latgales galvassegai (13. zīm.). Meitas valkāja 3—5 cm platus sarkana tūka vainagu, izšūtus ar

13. zīm.

krāsainām pērlītēm un stikla salmiņiem. Vainagiem lika linu oderi, lai turētos stingrāk.

Greznākais tērpa piederums bija balta, izšūta villaine. Tās galus rotāja tāpat kā Krustpili ar krāsainu dzīparu rakstiem, krāsainiem celu apaudiem un krāsainām bārkstīm. To sedza uz abiem pleciem un priekšā sasprauda ar burbuļsaktu. Valkāja arī gareniski pārlocītas baltas linu snātenes ar nelielām, sarkanām rakstu joslām un sarkanbaltām bārkstīm. Snātenes ar saktām nenasprauda.

Krekliem bija atlokāmas apkakles, piešūti uzpleči un šauras aproces piedurkņu galos. Apkakles un aproces rotāja ar sarkanām saulītēm svītru dūrienā. Uzpleču galā izšuva sarkanu rakstiņu. Kreklu apkakles un dūrgalus saturēja kopā ar baltām lentītēm. Apkakli aizsprauda arī ar mazu saktiņu. Novada rietumdaļā bija izplatīti krekli ar stāvām apkaklēm, platiem piedurkņu galiem, tos rotāja ar krāsainiem dzīparu rakstiem.

Gārsenes tautas tērps

Uz krekla vilka zaļu vai mēļu vadmalas jaku. Līdz jostas vietai tā bija augumam pieguloša, bet uz leju no jostas vietas muguras pusē salikta dziļās krokās. Jakai mugurpusē bija stāva, augsta apkakle.

Brunči bija dažādi — rūtaini, rakstaini un vertikāli svītroti. Vasarā valkāja arī baltus linu brunčus. Sievietes nēsāja priekšautus. Jostas auda maiņu rindās, vienu rakstu neatkārtojot vairāk par 3—8 reizēm. Tās sēja divējādi: 1) jostu aplika, sākot no priekšas, uz muguras galus krustoja un pēc tam priekšā, vidū, sasēja mezglā. Vienu jostas galu atstāja īsāku nekā otru (sk. 1. zīm.); 2) pēc divreizējas apņemšanas apkārt vidum galus saņēma priekšā, un, vienu otram pāri laižot, katru galu no apakšas aizbāza aiz tinuma. Jostas gali varēja katrā sēnā nokarāties (sk. 7. zīm.) vai arī tika pilnīgi paslēpti. Ja valkāja priekšautu, jostu nesēja.

Augšzemē arī viriešu tautas tērpi līdzinājās Krustpils, Austrumvidzemes un Latgales tērpiem. Krekli bija balti ar atlokāmām apkaklēm. Tās sasprauda ar saktiņu vai apsēja ar lakatiņu. Bikses šuva no baltas un gaiši pelēkas drānas.

Svārki bija trejādi — īsie, pusgarie un garie no baltas un gaiši pelēkas vadmalas ar stāvu apkakli un padziļu izgriezumu, lai būtu redzams krekls, saktiņa un lakatiņš. Svārkiem sānos lika mudurus, līdz jostas vietai tos aizāķēja. Augšzemes rietumu daļā svārkus šuva uz muguras krunkotus, austrumu daļā muduraiņus izrotāja ar mēlām apmalēm dūrgalos un uz kabatām. Jostas sēja tāpat kā Krustpils novadā.

Galvā lika melnu rateni. Kājās vilka baltas vilnas zeķes ar rakstainiem vaļņiem un melnas ādas kurpes. Visvairāk tomēr valkāja melnus puszābakus.

Pie goda tērpa (arī citos novados) tiklab sievietēm, kā arī viriešiem bija nepieciešami cimdi. Cimdus vienmēr ņēma līdzī, ziemā tos vilka rokās, vasarā greznuma pēc turēja rokās vai aizsprauda aiz jostas. Goda cimdus parasti adīja baltus ar krāsainām rakstu joslām un krāsainām vai baltām bārkstīm.

Zemgale

Par **Zemgales** tautas tērpiem ziņas ir samērā trūcīgas, arī senākie tērpu paraugi atrodami ar lielām grūtībām. Tas daļēji izskaidrojams ar to, ka Zemgalē, sakarā ar labvēlīgākiem ekonomiskiem apstākļiem un tirdzniecības attīstību, iedzīvotāji ātrāk nekā citos novados sāka iegādāties pirktas drēbes un ģērbties pēc pilsētas tērpu paraugiem. Līdz ar to pamazām tika izskaustas arī pašu darinātās goda drānas.

Zemgales novads aptver **Bauskas, Jelgavas, Dobeles rajonus**. Domājams, ka savā laikā tautas tērpu variantos bijusi liela dažādība.

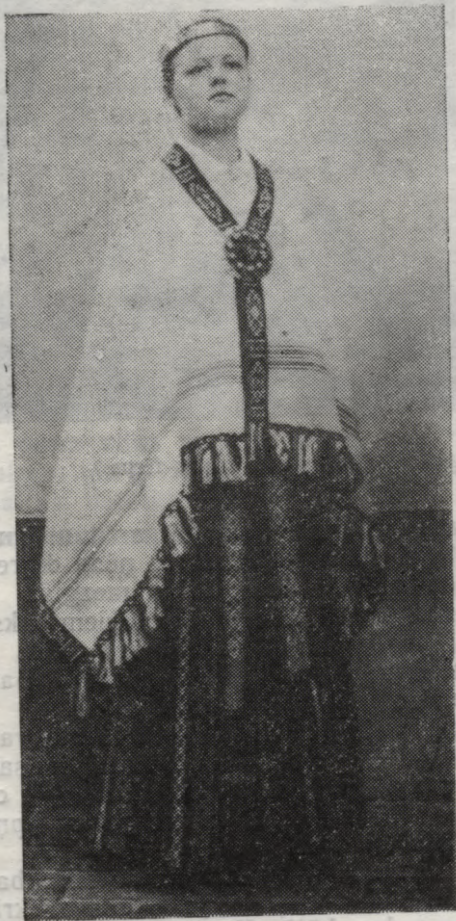
Sevišķi skaisti un grezni bija Zemgales brunči. To auduma raksts sakārtots jostām līdzīgās stāvās svītrās, kāpēc arī visu audumu sauc par jostaino audumu. Jostainā auduma raksti bija divējādi. Raksturīgi bija tā sauktie «rožainie» raksti, kur vertikālās joslas greznotas ar saulītēm un zvaigznītēm. Otrs iecienīts brunču audums bija veidots ar «galdainiem» rakstiem. Brunču pamats bija melns vai pelēks, rakstu joslās auda dažādas krāsas — baltu, zaļu, sarkanu, dzeltenu, violetu.

Zemgalē austi arī rūtaini, rakstaini un svītraini brunči, Rūtainie bija ar lielām, retām rūtīm, kuru vidū bija ieausts zieds. Brunču pamata krāsa bija tumši zila, rūtīs — smilšu krāsa un zaļš, bet ziedi — smilšu krāsā un dzelteni. Svītras lielāko tiesu bija divkrāsainas — sarkanas un melnas vai zaļas un melnas. Goda brunči vienmēr šūti krokaini, pie kam to sakārtojums bija atkarīgs no rakstu joslu platuma, krokas nedrīkstēja dalīt rakstainās joslas. Brunčus jostas vietā salika lielās ielocēs, kuras iegludināja visā brunču garumā. Svītraino brunču kroku sakārtojums bija sīkāks nekā jostainajiem brunčiem.

Kreklus šuva ar atlokāmu apkakli, uzšūtiem uzplečiem un aprocēm piedurkņu galos. Apkakles ārējā mala un gali bija rotāti ar vienvirziena izvilkuma joslām. Uzplečus rotāja svītrās sakārtoti siki rakstiņi. Arī aproces rotātas ar sikiem rakstiņiem, kas izšūti ar baltiem linu diegiem. Zemgales novada greznajam kreklam izšūts divvirziena izvilkums uz apkakles (visā garumā), aprocēm un piedurknes augšgala. Kreklus sasprauda

ar vienu vai vairākām, rindā vienu zem otras liktām saktiņām. Ja apkakli sasēja ar saitītēm, varēja iztikt bez saktiņas.

Zemgalietes nēsāja ģieburus un jakas, auduma krāsu pieskaņojot brunčiem. Izplatītāki bija ģieburi. Tos šuva īsus — līdz jostas vietai un arī garākus no melna, sarkana, tumši zila vai zaļa auduma. Uz krūtīm ģieburus aizpogāja ar sudraba vai dzintara pogām vai aizāķēja ar āķiem.

Zemgales tautas tērps

Zemgales tautas tērps

Jostas auda rakstainaš, parasti ar tumšām sānu joslām katrā pusē platajai vidus joslai. Jostu ņēda divreiz ap vidu un priekšā, nedaudz kreisajā pusē sasēja mezglā.

Zemgalē sedza baltas villaines ar sikiem rakstiem rotātiem celu apaudiem gar malu. Otrs villaiņu veids bija balts ar krāsainām bārkstīm galos. Dažkārt sedza pavisam baltas villaines ar baltām bārkstīm visapkārt.

Meitas valkāja stingru metāla — auduma vainagu.

Sievas lika galvā apaļu tilla cepuri ar sakrokotu malu visapkārt un ar zvaigznītēm izšūtu vidusdaļu, cepuri pārsēja ar plaukstas platumā salocītu, apkārt galvai apņemtu un virs pieres sasiētu zīda lakatiņu.

Godos ejot, zemgalietes greznojās ar sudraba krellu kakla rotām vairākās virknēs. Zeķes bija baltas ar krāsainu rakstu joslām valnī un zeķes kātā. Kurpes melnas, ar zemu papēdi un sudraba sprādzi priekšā.

Zemgalē vīriešu tautas tērps tikpat kā izzudis, līdz mūsdienām saglabājušies tikai atsevišķi apģērba gabali. Pēc senākajām ziņām vīriešu goda tērpa krāsa bijusi balta. Bija arī zilas un pelēkas krāsas tērpi, bet brūnie un melnie radušies jaunākos laikos.

Goda tērпам svārkus šuva pusgarus, ar divām pogu rindām (pa sešām pogām priekšā), ar šauru stāvu apkakli. Sānos tiem lika mudurus — platas krokas, kas augšgalā nostiprinātas ar šķērsām virsū uzšūtām linu diegu cilpām. Goda svārkus rotāja melna tūka apmales gar apkakles augšējo malu, dūrgaliem, svārkus priekšmalām un vertikāli iegrieztajām kabatām. Svārkus apjoza ar zilēm izrakstītu un misiņa vai sudraba sprādzēm sasprādzējamu ādas jostu. Svārkus varēja nēsāt arī nesajoztus. Vestes šuva no melna vai krāsaina auduma, ar apaļu kakla izgriezumu, tās aizpogāja ar 4—10 sudraba pogām.

Bikses nēsāja garas, no tādas pašas drānas kā svārkus.

Kreklus šuva no balta linu audekla: austrumu daļā ar nelielu atlokāmu apkaklīti, uzplečiem un aprocēm piedurkņu galos, Zemgales rietumu daļā — ar atlokāmu apkakli un platiem dūrgaliem. Kreklus darināja bez rakstiem, tos greznoja tikai no koši sarkanās drēbes uzšūts ķilis uzpleču galā pie apkakles. Kreklu aizpogāja ar vienu pogu vai aizsprauda ar mazu saktiņu. Godos ap kaklu nēsāja pašaustu, vēlāk pirktu lakatiņu.

Pie goda tērpa vilka melnus, garos zābakus. Valkāja arī kurpes, un reizēm tās greznoja ar sudraba sprādzi. Pie korpēm vilka īsas, baltas, nerotātas zeķes.

Galvā lika melnas ratenes.

Kurzeme

Savdabīgu tērpu novadi ir Kurzemē. Tajā izdalās deviņi lokālie varianti: **Kuldīgas, Ventspils, Alsungas, Ziemeļkurzemes, Dienvidkurzemes, Talsu, Nīcas, Bārtas un Rucavas**. Šajos novados sevišķi izceļas sieviešu goda apģērbi, kas gandrīz katrā apgabalā uzrāda īpatnības tiklab darināšanas, kā arī valkāšanas tradīcijās.

Kuldīgas, Ventspils un Alsungas novados atsevišķi apģērba gabali saglabājuši arheoloģisko tērpu iezīmes, kā piemēram, metālā jeb spangu vainadziņus, ar bronzas gredzentiņiem rotātas zilās villaines, tā saucamās mēlenes. Sena tradīcija ir arī sudraba saktu un no bronzas vai misiņa ķēdes darināto jostu — slenģeņu nēsāšana.

Starp citiem novadiem ar atšķirīgiem rakstiem un bagātīgiem rotājumiem — grezniem vainagiem un saktām, villainēm, dekoratīvi krāšņiem un kupliem brunčiem — izceļas Nīcas, Bārtas un Rucavas novadi.

Vienkāršība un atturība greznojumos un rakstu rotājumos redzama Ziemeļkurzemes — Talsu un Tukuma, tāpat arī Kabiles tautas tērpu variantos.

Izteismīga krāsu saskaņa, kas nav salīdzināma gandrīz ne ar vienu citu Kurzemes novadu, raksturo Dienvidkurzemes — Vaiņodes, Priekules, Saldus, Skrundas, Aizputes, daļēji arī Liepājas apvidus tautas tērpus.

Kuldīgas pusē pie goda tērpa meitas valkāja no plānas un šauras bronzas stīpiņas darinātus vainagus, ko ar bronzas ripiņu — spangu palīdzību piestiprināja pie sarkana vai zaļa drēbes pamata. Laukā un ceļā spangu vainagu pārsēja ar krāsainu zīda lakatu, galus sasienot zem zoda mezglā. Dejojot lakatiņu noņēma. Spangu vainadziņa augšmalai dažreiz piestiprināja 2—3 cm augstu, uz stidziņām savērtu krāsainu kreilīšu un baltu stikla salmiņu rakstu. Sievas vispirms sēja pārstūriski locītu, rūtainu zīda lakatiņu ar mazu mezgliņu virs pieres, tā saucamo pieres drānu. Pēc tam sēja sievas autu — sienamo drānu jeb «lupatu». Tam pāri vēl trešo, t. s., virsdrānu — krāsainu zīda lakatiņu, sasienot stūrus zem zoda mezglā. To varēja saspraust arī ar mazu saktiņu.

Kuldīgas novadā brunčus auda vertikāli svītrainus, šķērssvītrainus un rūtāinus. Svītru galvenās krāsas bija zaļa un sarkana. Iecienīti bija arī pelēkrūtāini brunči ar platām šķērssvītru joslām. Svītrāinos un rūtāinos brunčus šuva sīki krokotus. Krokas lika vienmērīgi visapkārt un sastiprināja kopā pie jostas vietas. Šķērssvītrotu brunču krokojumu sakārtoja četrās vienādās grupās, pie kam gludās, nekrokotās vietas novietoja priekšā, mugurpusē un abos sānos. Sīkie krokojumi aizpildīja starpas. Bija pazīstami arī tumši zilās (mēļas) drānas brunči, kas uz pleciem turējās ar divām plecu lencēm. Brunčus apjoza ar slenģeni, kuras kreisās plāksnes galā bija pierīkots ap 3 cm garš bronzas āķis.

Jaku valkāja retāk, un tā bija balta ar tumšiem rakstiem gar priekšējām malām un mazām austiņām vai nelielu pagarinājumu priekšpusē.

Krekli bija grezni rotāti. Plecu daļu un piedurkņu augšgalus izšuva ar baltiem diegiem. Aproces un stāvās apkakles izrotāja ar ziliem dzīpariem vai krāsainu pērlišu rakstiem. Kreklu pie kakla zem stāvās apkakles saprauda ar mazu saktiņu. Ja nevilka ņieburu, zem mazās saktiņas krekla krūtīs iesprauda lielo, zeltīto dižsaktu.

Sievietes uz pleciem sedza tumši zilās villaines — mēlenes ar bronzas lapiņām vai karuļu rindu gar apakšējo malu. Apakšējos stūrus rotāja ar lielām, četrstūrīgām bronzas spirālīšu saulēm. Mēlenei varēja segt baltu villaini, bet tā, lai mēleņu raksti un lapiņas paliktu redzamas. Baltās villaines galos bija icausti tumši zili, zaļi un sarkanbrūni raksti un piešūtas zilās un zaļās, celos austas bārkstis. Mēleni un villaines sasprauda uz krūtīm ar lielu sudraba burbuļsaktu — dižsaktu. Goda zeķes bija baltas vai ar krāsainu rakstu valnī, kurpes melnas.

Kuldīgas novadā darināja baltus vīriešu goda svārkus. Tie bija divējādi — gari un pusgari. Garie svārki bija ar stāvām apkaklēm un mugurpusē sakrokoti. Svārku priekšmalu, apakšmalu, dūrgalus, apkakles augšmalu, kabatu malas un visas viļņu vietas apšuva ar tumši zaļu, no dzijām pītu aukliņu. Svārkus līdz jostas vietai aiztaisīja ar āķiem. Pusgarie svārki sniedzās līdz pusgurniem. Tos darināja ar stāvu apkakli, iešūtām kabatām un sānos mazliet uz mugurpusi iešūtiem muduriem. Svārku priekšmalu apšuva ar zila auduma lentu, zilus atlokus lika arī piedurkņu dūrgalos. Lai būtu redzams kaklutiņš un krekla izrakstītā daļa, pusgaros un garos svārkus neaizpogāja līdz pašai augšai.

Krekļus šuva no balta, smalka linu audekla. Apkakle bija

ātlokāmā un izšūta ar mazu, baltu rakstiņu. Krūšu izgriezumu abās pusēs greznoja plats, balts vienvirziena izvilkuma raksts. Kreklu pie kakla sasprauda ar mazu saktiņu vai aizsēja ar krāsainu zīda lakatiņu. Vispirms lakatiņu locīja stūreniski uz pusēm, pēc tam, no platās malas sākot, to salika apmēram četru pirkstu platā strēmelē. Salocītā lakatiņa vidū lika kaklam priekšā, galus mugurpusē sakrustoja, ņēma atpakaļ un priekšā sasēja ne pārāk cieši savilkta mezglā. Lakatiņu ņēma tik lielu, lai pēc sasiešanas vēl atliktu pusgari gali, kurus tad sakārtoja kuplāk. Kaklauta galiņus varēja arī atlocīt atpakaļ un iesiet mezglā.

Izplatīta vīriešu josta bija slenģene, darināta no bronzas vai misiņa ķēdes ar lielām saāķejamām misiņa sprādzēm priekšā. Sprādzes sastāvēja no sešiem kvadrātiem, kuri bija rotāti gan ar kaldinātu ornamentu, gan izgriezti ar sarkaniem stikla akmentiņiem. Biežāk par slenģenēm mēdza valkāt platas ādas jostas ar bronzas vai misiņa sprādzi priekšā. Krāšņākās ādas jostas greznoja ar briežu figūrām.

Bikses šuva no baltas vilnas drēbes, vasarā no balta, gluda līnu audekla. Kājās āva pastalas ar baltām, īsām zeķēm, kuru valni rotāja ar krāsainiem rakstiem. Zeķes vilka pāri bikšu stilbu galiem. Pie goda tērpa valkāja arī garus, melnus zābakus. Galvā lika melnu rateni, godos ejot, tai aplika apkārt no krāsainām pērlēm darinātu auklu, sauktu «kranci».

Rendas sieviešu tautas tērps ir Kuldīgas novada variants. Brunčus auda svītrainus uz melna pamata. Svītras bija dažādu nokrāsu saskaņotos brūnganos un dzeltenos toņos. Brunči sākās virs jostas vietas, tos saturēja augšmalā piešūtas cita auduma lences. Zem svītrainajiem brunčiem vilka vēl otru — apakšējos brunčus, kurus auda no baltiem un melniem līnu diegiem. Gar apakšējo malu tiem piešuva sarkanu aukliņu un virs tās mazu likloču rakstiņu.

Brunčus apjoza ar slenģeni. To veidoja priekšpusē sešas bronzas kvadrātveida plāksnītes, bet mugurpusē važiņas. Katra plāksnīte bija rotāta citādā rakstā.

Krekliem, tāpat kā Kuldīgas novadā, bija stāvas apkakles, ko greznoja ar tumši zilu vilnas dziju izšūts raksts, tāds pats rotāja aproces. Plecu daļā — joslveida raksts no baltiem līnu diegiem. Kreklu pie apkakles sasprauda ar mazu, apaļu sudraba saktiņu.

Sievietes valkāja baltas villaines, tām galus greznoja ar šauru, zilu ieaustu rakstiņu un baltām velku bārkstīm. Villaini uz krūtīm sasprauda ar saktu.

Meitas nēsāja spangu vainagus.

Sievas valkāja trīs krāsainus zīda vai vilnas lakatiņus. Apakšējo nēma ap galvu un sāsēja virs pieres mezglā. Otru lika tam pāri, sasienot zem zoda mezglā, arī trešo nēma pāri galvai, tikai zem zoda to sasprauda ar mazu saktiņu.

Alsungas novada sieviešu goda tērps sasaucās ar Kuldīgas tērpiem. Tos abus vienoja līdzīgas tērpu detaļas: dižsaktas, mēlenes un spangu vainagi.

Alsundzietes milēja dzīvas un spilgtas, galvenokārt dzeltenas un sarkanas krāsas.

Brunči bija koši sarkanā, oranžsarkanā vai violeti sarkanā krāsā, sīki krokoti. Tie sākās augšpus jostas vietas un bija piešūti pie maza ņieburīņa. Brunči bija krietni gari un izbeidzās virs kāju potītēm.

Sleņģeni sievietes valkāja retāk. Brunčus parasti apjoza ar

Alsungas tautas tērps

greznos rakstos austu jostu, sēja vienā mezglā, un tai vajadzēja nokarāties vismaz līdz ceļgaliem.

Virš ņiebura vilka melnu vilnas jaku, rotātu ar izšūtām — sarkanu, dzeltenu un zaļu rakstu svītrām. Jaka sniedzās līdz jostas vietai. Sieviešu kreklam bija stāva, augsta apkakle, izrakstīta ar stikla salmiņiem, pērlītēm un krāsainu, biežāk zilu dzīparu izšuvumu. Piedurkņu galos bija garas aproces, izrotātas ar baltiem vai krāsainiem rakstiem. Kreklu uz krūtīm pie apkakles sasprauda ar mazu bronzas vai sudraba saktiņu.

Uz pleciem sedza mēleni. Tās apakšējo malu rotāja ar bronzas spirālīšu rakstu, bet stūros uzšuva lielas, četrstūrainas spirālīšu saulītes. Gar apakšmalu bija piestiprināti bronzas karuļi. Godos ejot, mēlenei pāri sedza baltu villaini, kurai galos ieausti zili un zaļi raksti. To parasti sedza tā, lai neizklātu mēlenes spirāļu rakstu. Villaini un mēleni uz krūtīm sasprauda ar lielu, apzeltītu sudraba dižsaktu, ko rotāja sarkani akmentiņi. Mēleni varēja nēsāt arī vienu pašu.

Biežāk uz pleciem sedza košu sarkandzeltenās un melnās rūtis austu, vidū pārlocītu villaini, sauktu, grezno villaini. Košo villaini sasprauda ar dižsaktu.

Meitas lika galvā spangu vainagus. Alsundzietes to pārsēja ar krāsainu zīda lakatiņu, galus saņemot priekšā zem zoda. Dejojot un telpās lakatiņu noņēma. Līgavas galvas rota bija linkainis — balta, īpatnēji sasieta drāna, tajā bija sadurti vizuļi.

Sievas sēja ap galvu četrstūrainu autu («lupatu»). Autam pāri lika cepuri ar krototu mežģiņu priekšmalu, virs tās vēl sēja zaļu zīda lakatiņu, kura galus saseja uz pieres mazā mežģiņā. Tam pāri lika vēl otru lakatu, ko saseja zem zoda mezglā (14. zīm.).

14. zīm.

Zeķes bija sarkanas, ar lieliem rakstiem dzeltenā, zilā, zaļā u. c. krāsās.

Kurpes — melnas ar misiņa caurumiņu aptverēm, tās sasēja ar melnām ādas saitītēm. Papēdi apkala ar mazu dzelzs pakaviņu. Bija sastopamas arī kurpes, greznotas ar misiņa sprādzi.

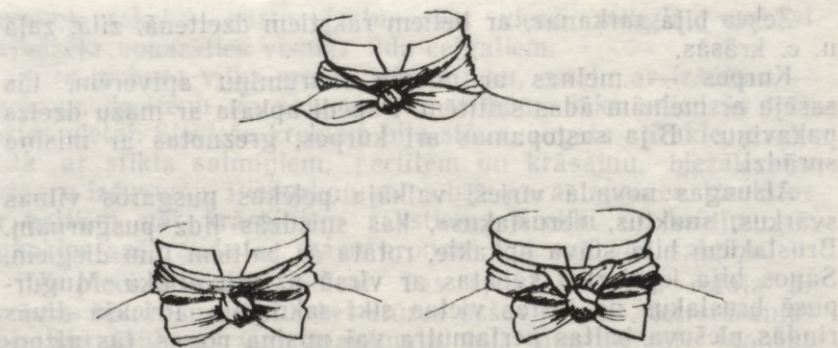
Alsungas novadā vīrieši valkāja pelēkus pusgaros vilnas svārkus, sauktus, «bruslakus», kas sniedzās līdz pusgurnam. Bruslakiem bija stāva apkakle, rotāta ar baltiem linu diegiem. Sānos bija iegrieztas kabatas ar virsū uzšūtu atloku. Mugurpusē bruslakus no jostas vietas sīki sakrokoja. Priekšā divās rindās piešūva baltas perlamutra vai misiņa pogas, tās aizpogāja no augšas līdz jostas vietai. Svārkus apjoza ar slenģeni vai ādas jostu, kas bija rotāta ar misiņa apkalumiem, uz katras sprāzdes puses bija izkalts pa vienai zvēra galvai. Senāk bija paradums vilkt divus bruslakus, vienus pāri otriem. Apakšējo bruslaku aizpogāja un sajoza, virsējo atstāja neaizpogātu. Slenģenei priekšpusē bija misiņa plāksnes, bet mugurpusē važiņas. Jostu priekšpusē nolaida labi zemu.

Godiem bija īpaši melni pusgarie svārki ar divrindu pogām un krokām sānos. Melnos svārkus darināja bez apkakles, jo parasti tos vilka virs pelēkā bruslaka.

Alsungā vīriešu kreklus šūva ar platām apkaklēm, ko rotāja plata, vienvirziena izvilkuma josla. To nēsāja neatlocītu — stāvus paceltu. Lai apkakle nevērtos vaļā, tai abās pusēs izveidoja pogcaurumiņus, kur ievēra sarkanus dzīparus un sasēja. Bez tam vēl ap kaklu sēja lakatiņu. Senākie kakla lakatiņi bija zaļā krāsā, vēlākos laikos lietoja arī citas krāsas. Stūreniski vairākkārt salocītu lakatiņu sēja tāpat kā Kuldīgā, Nīcā un Rucavā. To apņēma no priekšpusēs ap kaklu, mugurpusē krustoja, galus sasēja priekšā mezglā. Lakatiņa galus pēc mezglas sasiešanas mēdza atstāt vaļā vai arī atlocīja atpakaļ un noslēpa mezglā, vai izvēra mezglam cauri un aizbāza aiz visa sējuma (15. zīm.).

Vīrieši valkāja garas, baltas un melnas bikses gan no vilnas, gan linu auduma. Nēsāja melnus stulmu zābakus. Āva arī garas, košās krāsās izrakstītas vilnas zeķes, kurās iebāza bikšu galus, tām piederēja melnas kurpes vai dzeltenas pastalas. Vīriešu kurpes bija tādas pašas kā sieviešu kurpes.

Galvā lika melnu rateni ar paplatu, ne visai augstu dibenu un nedaudz uz augšu uzlocītām malām. Godos un svētkos ap rateni sēja krāsainu lentu vai pārļotu auklu («kranci»), kas pīta no vairākām kreilīšu vijām. Sasietās lentas galī nokarājas

15. zīm.

ratenes mugurpusē, bet krellišu auklas gali — pāri ratenes malai kreisajā pusē.

Ventspils novadā sieviešu brunčus darināja sarkanā, sarkanbrūnā vai aveņkrāsā, ieaūžot gaišākas vai tumšākas, baltas un pat melnas svītriņas. Brunču priekšpusi atstāja gludu, mugurpusi un sānus no vienas vietas sīki sakrokoja vai arī salika sīkās ielocēs, ko iegludināja visā brunču garumā. Brunčus piešuva pie tāda paša auduma ņiebura. Ap vidu lika bronzas sleņģeni.

Krekļus šuva līdzīgi Kuldīgas un Alsungas novada krekļiem — ar stāvām apkaklēm, uzšūtiem uzpleciem un aprocēm. Pērļoto un zilo rakstu vietā apkakles un tāpat arī aproces un uzplečus greznoja ar baltiem vienvirzienu izvilsuma rakstiem.

16. zīm.

Ventspils tautas tērps

Kreklu pie apkakles sasprauda ar gludu vai arī ar sarkaniem stikla akmentiņiem rotātu mazu saktiņu. Dižsaktas un vairākas mazas saktiņas nemēdza spraust.

Jaku šuva ar stāvu apkakli no melna, tumši zila vai tumši zaļa vilnas auduma. Jaka bija īsa, tā izbeidzās jau virs jostas vietas, ar nelielu pagarinājumu priekšpusē. Aizākēšanai lietoja īpašus bonzas vai misiņa āķus un ēzes, kam virsū tika uzlodētas apaļas, spīdošas puslodītes.

Meitas nēsāja spangu vainagus. Ceļā dodoties, vainagu pārsēja ar krāsainu zīda lakatiņu. Ventiņu sievas galvu apsēja ar vairākiem, vismaz diviem, krāsainiem zīda lakatiņiem. Vienu sasēja ar mezglu, otru lika apkārt galvai, zem pakauša galus krustoja un virs pieres sasēja mazā mezglīnā (16. zīm.).

Pāri pleciem sedza baltu villaini, rotātu ar siku svītru no zilās un sarkanās dzijas, ko ieauda gar apakšējo malu un galos. Starp ieustajām rindām mēdza iešūt likloču rakstu.

Villaines galos vēl piešuva platu, krāsainu celu apaudu, velku galus sasēja pušķos. To sasprauda priekšā ar lielu sudraba saktu. Tai virsū varēja likt vēl otru mazāku saktu ar sarkaniem stikla akmentiņiem.

Ventspils apkārtnē nēsāja arī ar bronzas lapiņām greznotas mēlenes. Te bija pazīstamas tumši zilās (mēļas) villaines ar sarkanbrūniem apaudiem apakšmalā un pušķiem stūros.

Nēsāja arī melnbalti rūtainas villaines (vīkales) ar apakšmalas apaudu brūnos toņos.

Goda zeķes adīja baltas, ar brūngani melniem rakstiem valnī. Kurpeš darināja no melnas ādas ar trīs vai četriem caurumiņu pāriem, kas nostiprināti ar misiņa maliņām. Papēdi varēja apkalt ar mazu dzelzs pakaviņu.

Ventspils novadā vīrieši nēsāja pusgaros un garos svārkus. Goda tērps bija balts, retāk tumši zils vai pelēks. Garie, baltie svārki sniedzās līdz ceļiem vai nedaudz pāri tiem. Tos darināja ar stāvu apkakli, daudzām krokām uz muguras un krāsainām, tumšām uzšuvēm. Svārkus aizāķēja ar āķiem. Dažreiz tiem nebija citu krāsainu rotājumu kā vien āķu austiņu apaļās «cepurītes» un mēļās aproces. Garos svārkus vienmēr sajoza ar tumšu, brūnu vai melnu platu ādas jostu ar lielu sprādzi priekšā.

Arī baltos, pusgaros svārkus, kuru garums sniedzās apmēram plaukstas tiesu virspus ceļiem, šuva ar krāsainām uzšuvēm, ar 3—4 cm augstu apkakli, neaizsedzot kakla priekšpusi. Pusgaro svārku krūtis dažreiz rotāja divas zaļas, vertikāli uzšūtas vilnas lentas. Tām šķērsām pāri šuva divus zaļus un divus melnus «šķēršus» ar atpakaļ atlocītiem galiem.

Sena paraša bija divu svārku vilkšana: apakšā vilka tumši zilus pusgaros svārkus ar zemu, stāvu apkakli un kaula vai misiņa pogām un aizpogāja līdz augšai. Apakšā varēja vilkt arī baltus pusgaros svārkus ar krāsainām uzšuvēm. Virs tiem bija jāvelk garie, baltie svārki ar krāsainām uzšuvēm. Tos apjoza ar jostu, bet augšējo daļu neaizāķēja, lai būtu redzamas pusgaro svārku krūtis un kaklauts.

Vīriešu krekli bija divējādi: ar stāvu apkakli un ar atlokāmu apkakli. Augsto krekla apkakli aizsprauda ar mazu saktiņu vai apsēja ar sarkanu lakatiņu. Pārstūreniski salocīto lakatiņu satina un, sākot no mugurpuses, apņēma ap kaklu, zem zoda krustoja un aizmugurē sasēja mezglā. Varēja nēsāt arī saktiņu un lakatiņu vienlaikus, bet tā, lai lakats neaizsegtu saktiņu.

Galvā lika melnu rateni, kurai aplikta krāsaina lenta. Lentas galus kreisajos sānos vai mugurpusē sasēja nelielā

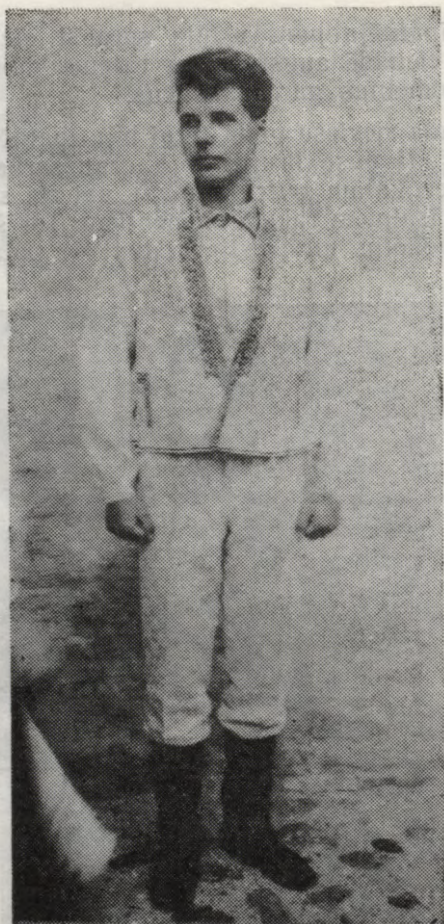
pušķī. Visai īpatnēja paraša bija spraut aiz ratenes lentas pāvu spalvas vienādā augstumā ar ratenes dibenu.

Kājās āva melnus garos zābakus.

Nicas novada sieviešu goda tērpi bija īpatnēji un dekoratīvi krāšņi. 19. gs. II pusē brunči bija oranžsarkani ar ieaustām vai izšūtām vertikālām svītru rindām, vai arī svītrās saliktiem atsevišķiem krāsainiem rakstu elementiem. Tos šuva ļoti platus, augšmalā sakrokotus un piestiprinātus pie tāda paša auduma

Nicas tautas tērps

Nīcas tautas tērps

jostiņas. Brunčiem gar apakšmalu bija piešūta stingra aukla, lai tie kristu lielās, apaļās krokās.

Kreklu darināja no smalka, balta lina audekla ar izrakstītu, atloceītu apkakli, šaurāku rakstu uz pleca un aprocēm, pār kurām krita platas piedurknes. Rotājumus izšuva ar baltiem un melniem vai ziliem diegiem. Kreklu pie kakla sasprauda ar mazu sudraba saktiņu. Vasarā valkāja baltus rakstaina lina audekla ņieburus ar nelieliem muduriem sānos. ņieburus izrotāja ar tumši ziliem rakstiem. Ziemā valkāja pelēkas vai zaļas

vilnas jakas ar uzšūtām samta lentām. Reizēm arī ņieburus šuva no tāda paša auduma kā jakas un izrotāja ar brokāta lentām.

Nicas tērpam raksturīgs augsts, uz cieta pamata darināts vainags, kas augšpusē paplašināts. Vainags greznots ar sudraba brokāta lentām, krāsainiem stikla salmiņiem un pērlītēm. Gar vainaga augšējo malu šuva lielas, šķautnainas stikla pērles. Meitas matus parasti pina vienā bīzē, un lentas gali nokarājās pāri muguras vidum. Kāzu dienā līgava lika galvā platu un augstu vizuļu vainagu, nošūtu ar sudraba brokāta lentām. Augšpusē liels skaits «krūmiem» līdzīgu krāsainu vizuļu. Vainagiem mugurpusē vēl piestiprināja zīda lentas.

Sievas valkāja krāsainu zīda vai atlasa cepuri, kurai gar priekšējo malu bija piešūta zīda lenta un baltas mežģīnes. Ap galvu sēja arī krāsainu, puķotu zīda lakatu. Sievas valkāja arī izšūtas vainagveida cepures ar segtu dibenu. Cepures lika galvā tāpat kā vainagus.

Villaines bija baltas ar platu raksta joslu gar vienu malu un šaurākām joslām galos. Rakstu izšuva ar ziliem, zaļiem, dzelteniem un baltiem dzīpariem, noklājot visu raksta joslas pamatu ar sarkanu dziju. Villaini sedza, ņemot zem kreisās paduses, un sasprauda ar lielām saktām uz labā pleca. Saktas parasti lika vairākas — dažāda lieluma, citu virs citas «čupās» un sasēja kopā ar sarkanu dzīparu. Lielās saktas nekad nesprauda ne kreklā, ne ņieburā — tās lietoja tikai villaines saspraušanai.

Goda zeķes vienmēr bija baltas, rakstainas vai caurumotas, kurpes melnas, rotātas ar bronzas riņķīšiem.

Bārtas novadā meitas nēsāja tādus pašus vainagus kā Nicā. Vainagu pamatam ņēma papes loksni, ko apšuva ar sarkanu audumu un izgreznoja ar sudraba brokāta lentām, krāsainām stikla pērlītēm un salmiņiem. Vainaga augšmalu noslēdza lielas, caurspīdīgas, šķautnainas pērles.

Sievas valkāja linu audekla vainagveida cepures ar segtu dibenu un stāvu, atlocītu malu, rotātu ar kvadrātveida rakstiem. Rakstus izšuva ar sarkanu, zaļu un dzeltenu, bet visu raksta joslu pamatu noklāja ar tumši zilu dziju. Cepures lika galvā tāpat kā vainagus.

Brunčus darināja no melnas vadmalas, gar apakšmalu liekot sarkanu, platu joslu, kurā ieauda atsevišķus rakstu elementus ar zalu un dzeltenu dziju.

Baltos kreklus bagātīgi rotāja ar sīkiem, melniem rakstiem. Izrakstīta bija atlocītā apkakle, plecu daļa, piedurknes augšgals un lejasgals, kakla iecšķelums. Kreklu pie kakla sasprauda ar mazu saktiņu.

Ņieburus šuva no sarkana vilnas auduma un rotāja ar sudraba brokāta lentām. Tie sniedzās līdz jostas vietai ar nelielu pagarinājumu priekšpusē. Ņieburus valkāja saliktus brunčos. Apakšmalā tiem piešuva apaļu valnīti, lai tādējādi brunči labāk turētos un neslidētu uz leju.

Villaines bija baltas, gar apakšmalu un galos tās bagātīgi izrotāja ar rakstiem. Rakstus šuva ar zaļu, dzeltenu un violetu dziju, bet visu rakstu joslas pamatu izšuva sarkanu. Villaines malas noslēdza ar īsām, krāsainām bārkstīm. To ņēma zem kreisās paduses un virs labā pleca sasprauda ar saktu «čupu», tās sasienot ar sarkanu dzīparu.

Zeķes bija baltas. Melnās kurpes tāpat kā Nicā izrotātas ar bronzas riņķīšiem.

Rucavā vainaga valkāšana izzudusi. Vainaga vietā meitas ap galvu sēja kaspini — sarkanu, ziedu motīviem un ornamentiem rotātu zīda lentu. Lentas galus, ja gribēja, meta pleciem pāri uz priekšu. Pirms kaspines aplikšanas matu pīnes katrā pusē galvai vajadzēja sakārtot gar deniņiem tā saucamajos «ragos». Tiem pāri apkārt galvai aplika kaspini, lai augšēja mala stāvētu platāka par apakšējo. Kaspini pie pakauša sasprauda kopā.

Sievas galvu notina ar baltu, divielim līdzīgu «galdainā» rakstā austu linu audekla autu (nāmatu) (17. zīm.). Sievas, tāpat kā meitas, matus vispirms sakārtoja «ragos» un tikai tad sēja nāmatu. Nāmatš pēc apsiešanas apņēma galvu no visām pusēm un atstāja neaizsegtu tikai seju. Pāri nāmatam vēl varēja siet krāsainu zīda lakatu.

Brunči bija krāsaini — tumši zili vai zaļi. Apakšējo malu atlocīja ar sarkanu vai dzeltenu audumu, virs tā uzšuva vairākās kārtās sudraba un zelta brokāta lentas. No tāda paša auduma un krāsas kā brunčus šuva arī ņieburu ar krokām sānos, kas sniedzās pāri jostas vietai. Ņieburu priekšpusē greznoja ar uzšūtām sudraba un zelta brokāta lentām.

Krekļus šuva no smalka, balināta linu auduma ar izrotātu, atlocītu apkaklīti un kuplām, pie delnas siki sakrokotām piedurknēm, kas savilkta ar izrotātu saitīti. Kreklu pie kakla sasprauda ar dzintara vai metāla kniepkenu. To varēja saspraust arī ar vienu vai vairākām krekla saktiņām taisnā rindā no augšas uz leju.

17. zim.

18. zim.

No pārējo novadu krekliem Rucavas krekli atšķirās ar greznajiem plecu rakstiem, tā saucamajiem «krūmiem». Kompozīcijas ziņā krūmu raksti uzrāda asprātīgus formu veidojumus dažādos variantos. Plecu raksts iekomponēts četrstūra laukumā ar simetriskiem rakstu elementiem — zvaigznītēm, krustiņiem, saulītēm, skujiņām u. c. «Krūma» centrā nereti novietota astoņstūra zvaigzne, bet pazarēs un galotnēs reizēm ielikti putnu atēli.

Krekla rotājumi izšūti ar sarkanu vilnas dziju pitā krustdūrienā vai arī ar balinātiem vai nebalinātiem linu diegiem. grieztā rakstā un spodršuvumā. Vecākos kreklu paraugos raksti izšūti aveņu sarkanā, bet jaunākos — oranžā krāsā.

Villaines bija baltas. Gar apakšējo malu tām šuva platu rakstu joslu, bet abos galos tādas pašas šaurākas joslas. Rakstu joslas izšuva ar oranžsarkanu, zilu, zaļu un dzeltenu

Rucavas tautas tērps

dziju. Villaines rakstaino maļu noslēdza īsas, pieliktas bārkstis nosacītos krāsu posmos. Tai pāri sedza mārģeni — tumši rūtainu villaini ar gaišas krāsas joslu gar apakšmalu. Mārģeni sedza pārlocītu divās kārtās. Mārģenei pāri vēl lika rakstainu linu audumu «drābuli». Lai krekla raksti abos plecos pilnīgi būtu redzami, visas trīs seģenes nelika uz pleciem, bet apņēma caur kreisās rokas padusi un turēja virs labās rokas elkoņa saspraustas ar saktu «čupu». Goda zeķes adīja baltas ar rakstainu valni. Kurpes bija melnas ar zemiem papēžiem.

Nīcas, Bārtas un Rucavas novados vīriešu tērpiem ir kopīgas pazīmes, un reizēm tos vienu no otra nevar pat atšķirt. Pilnīgi vienādi ir Nīcas un Bārtas tērpi, dažas nelielas atšķirības tikai Rucavā.

Nīcā, Bārtā un Rucavā pazīstami tikai īsie svārki. Garos svārkus valkāja ļoti reti, kaut gan pēc vecām paražām tie pierēja pie goda tērpiem. Iecienīti bijuši balti goda svārki, bet tie jau izzuduši. Īsajiem svārkiem bija stāva (4—5 cm) apkakle, kas kakla priekšdaļu atstāja neaizsegtu, nebija arī atloku, lai krekla apkakle un krūtis būtu redzamas. Īsie svārki ir nedaudz garāki par gurnu sākuma vietu, taču tie vienmēr ir īsāki par piedurkņu garumu. Vasarā, karstā laikā vilka baltus, no līnu auduma šūtus svārkus. Tos aizāķēja ar 6 āķiem. No pelēkas vadmalas šuva arī garos svārkus, un tiem bija tāda pat apkakle kā īsajiem. Īsos svārkus valkāja nesajoztus, arī garos varēja valkāt bez jostas. Parasti garajiem svārkiem lika melnu ādas jostu ar misiņa sprādzi un apkalumiem.

Nīcas, Bārtas un Rucavas svārku īpatnība ir izšūtu sīku rakstu rotājums. Uz pelēkajiem vadmalas svārkiem raksti bija lielāki, uz baltiem līnu svārkiem mazāki, sīkāki un gaišāki.

Bikses valkāja divējādas. Pie baltajiem līnu svārkiem vilka tikai baltas, rakstā austas līnu bikses. Pie pelēkajiem īsajiem un garajiem svārkiem — baltas «galdainas», kā arī no pelēkas vadmalas. Bikses bija šauras. Nīcas bikšu platums bija tikai nedaudz lielāks par to, kāds nepieciešams, lai tās varētu ērti uzvilkt.

Kreklus šuva ar platu, atlokāmu, krāsaini izrakstītu apkakli. Ar baltiem izvilkuma rakstiem rotāti krekli bija sastopami retāk. Krekla iešķelumu aizsprauda ar vienu mazu sudraba saktiņu. Apkaklei mēdz apsiet arī zīda lakatiņu, tādā pat lielumā, kādus meitas sēja ap galvu. To salocīja pārstūriski, tad satina sloksnē, salocītā lakatiņa vidū lika priekšā, galus ņēma apkārt kaklam, uz muguras krustoja un priekšā sasēja «rožu mezglā» (t. i., divkārsā). Lakatiņa gali nokarājās katrā pusē. Pēc sasiešanas apkakli locīja pāri lakatam. Rucavā tāpat sēja adītu kaklasaiti.

Kājās āva īsas, baltas vilnas zeķes bez rakstiem. Vienīgi Rucavā valkāja zeķes ar nelieliem viscaur ieadītiem krāsainiem rakstiem. Goda kurpes taisīja no melnas ādas ar maziem bronzas riņķiņiem virspusē. Tās sasēja ar ādas siksnīņām vai sasprādzēja ar nelielu dzelzs sprādzīti. Papēžus lielāko tiesu valkāja neapkalts. Nēsāja arī melnus garos zābakus.

Ziemeļkurzemē sieviešu goda brunčus auda no krāsainām stāvu svitrām un sakārtoja ļoti platās krokās. Lai tērps būtu kuplāks, bieži vilka vairākus brunčus citu virs cita.

Krekli bija ar atlokāmām apkaklēm bez krāsainiem rakstiem. Apkakli sasprauda ar sudraba pogu pāri — kniepķenu vai aizsēja ar baltām saitītēm divkāršā cilpā. Saktiņu sprauda pie apkakles vai krūšu šķēluma vietā.

Izrakstītas, greznas villaines Ziemeļkurzemē valkāja mazāk. Sievietes parasti nēsāja baltas, nerotātas vai rūtainas villaines un seģenes. Rakstītās villaines pazina Talsu un Tukuma novados.

Vaināgi 19. g. Ziemeļkurzemē bija retāk sastopami.

Parastākā galvas rota bija pašu austie līnu vai pirktie zīda lakatiņi. Goda lakatiņi bez izņēmuma bija ar bārkstīm. Sievas lika galvā no puķainas zīda drēbes darinātas aubes.

Ziemeļkurzemē no vīriešu tautas tērpa saglabājušies tikai nedaudzi gabali. Svārki tika darināti dažādās krāsās. Pelēkos svārkus visvairāk nēsāja Ugālē, zilganpelēkos un pelēkos Dundagā, ap Tukumu valkāja pelēkos un reizēm brūnus. Kādā krāsā bija svārki, tādā šuva arī bikses.

Lai gan 19. gs. vairs nav pieminēti baltie vīriešu tērpi, vecākie goda tērpi Ziemeļkurzemē tomēr, kā domā, bijuši baltā krāsā. Talsu novadā to vietā jau sen nēsā mēļu apģērbu. Svārku izskats un garums ne visur bija vienāds. Piemēram, Ugālē, Popē un Tukuma apriņķī cieniņa pusgaros svārkus, Dundagā un Talsu novadā — garos. Īsie svārki bija pazīstami visur, bet lietoja tos vairāk darbā un par goda tērpu neuzskatīja. Godos ejot, vīrieši vilka mugurā tikai vienus svārkus.

Krekļus šuva no balināta līnu auduma ar paplatu, atlokāmu apkakli. Krekli nebija rotāti, vienīgi gar apkakles malu mēdza izvilkāt vienu vai divas caurās vīles. Izņēmums bija Talsu novada kreklis. Tā atlokāmo apkakli izšuva ar baltiem rakstiem un astoņzaru saulīti katrā krekla apkakles stūrī. Krekla apkakli sasprauda ar mazu saktiņu vai apsēja ar krāsainu lakatiņu. Lakatiņu sienot, vidū lika mugurpusē, krustoja priekšā, bet galus ņēma atpakaļ un zem pakauša sasēja mazā mezgliņā. Gali tika paslēpti zem atlokāmās apkakles.

19. gs. vidū plaši izplatītas bija arī vestes. Tās vilka virs krekla un aizpogāja līdz kaklam.

Ziemeļkurzemes vīriešu tērpa īpatnība bija īso bikšu valkāšana. Garās bikses Talsu, pa daļai arī Tukuma novadā sāka nēsāt tikai 19. gadsimta otrajā pusē. Līdz tam laikam nēsāja garas zeķes un īsas bikses. Tās sniedzās nedaudz pāri ceļiem

un bija aizpogātas ar vienu vai divām pogām. Ģarās vilnas zeķes bija baltas, izņemot Talsus, kur tās bija mēlā krāsā. Bikses un zeķes reizē apsēja ar rakstainu prievīti. Pie garajām, baltajām biksēm valkāja baltas zeķes, pie krāsainajām biksēm — gaiši pelēkas.

Kājās āva pastalas, melnas kurpes ar dzelzs sprādzīti vai melnus garos zābakus.

Galvā lika rateni melnā, gaiši pelēkā vai brūnā krāsā. Rateni greznoja ar brūnu, sarkanu vai zaļu zīda lentu. Lentas galus sasēja pušķī cepures labajā vai kreisajā pusē.

Talsu novadā sieviešu goda tērpam auda gareniski svītrotus vai rūtāinus brunčus. Svītrām izmantoja dažādu krāsu salikumu — violetu, zaļu, dzeltenu, sarkanu, pelēku, melnu — dažādā platuma posmos. Šuva arī brunčus ar platām šķērs-svītru grupām un platām krokām.

Krekļus šuva no smalka linu auduma ar uzšūtiem uzplečiem, šaurām aprocēm un atlocītām apkaklēm. Apkakli rotāja ar vienvirzienu izvilkuma rakstu un stūros izšuva saulītes. Pie kakla krekļu sasprauda ar mazu saktiņu vai sasēja ar baltām saitītēm.

Ņieburī bija augumam pieguloši no melna, retāk tumšzaļa vai citādas krāsas auduma. Sānos un mugurpusē lika platas krokaš, priekšā aizāķēja ar paslēptiem āķiem. Ņieburs sniedzās pāri jostas vietai.

Pie goda tērpa sedza baltas villaines ar krāsainām, celos austām bārkstīm galos un krāsainu dziju aukliņu gar malām. Katrā villaines stūrī ar sarkanu, zaļu un zilu vilnas dziju izšuva lielu astoņzaru saulīti, bet gar malām nelielas saulītes vai aplišus ar krustiņu vidū. Sedza arī dažādās krāsās austas, rūtāinas villaines. Villaines ar saktu nesasprauda, bet pārsedza pār pleciem un saturēja ar roku.

Meitas valkāja platus, sarkana tūka vainagus, izšūtus ar krāsainām perlītēm un stikla salmiņiem. Iecienīti bija spilgti, krāsaini zīda lakati ar 6—10 cm garām bārkstīm visapkārt. Ap galvu tos lika pārstūriski salocītus, galus zem pakauša krustojot un virs pieres sasienot mazā mezgliņā. Bārkstis pēc mezgliņa sasiešanas sakārtoja tā, lai tās no aptinuma apakšas nāktu ārā un nokarātos gar vaigiem. Sievas nēsāja arī brokāta rotājumiem greznotu cepuri, kā arī krāsāinus zīda lakatiņus, ko sasēja zem zoda.

Pie goda tērpa vilka baltas zeķes un melnas kurpes.

Tukuma novadā sieviešu tautas tērps maz atšķirās no Talsu

novada tērpiem. Brunčus auda svītrainus, dažādos krāsu salikumus.

Kreklu šuva no balta līnu auduma ar atlokāmu apkakli un uzšūtiem uzplečiem. Kreklu pie kakla sasprauda ar saktiņu.

Ļieburus šuva augumam piegulošus no zili pelēka, zaļi pelēka, tumši zaļa, tumši zila, tumši brūna vai melna vilnas auduma.

Ap pleciem sedza baltas, ar saktu nesaspraustas villaines vai arī lielus vilnas lakatus ar bārkstīm gar malām. Meitu galvas rota bija krāsaini zīda lakatiņi. Tos sasēja virs pieres mezglā (bārkstis karājās brīvi ārā) vai arī parastajā sējumā. Sievas lika galvā brokāta cepures. Kājās āva baltas zeķes un melnas kurpes.

Kabiles novadā sieviešu tautas tērpam brunčus auda ar tumšu pamatu un daudzām sīkām stāvus svītrām. Jostas vietā krokas saturēja tā paša auduma jostiņu.

Kreklus šuva ar atlokāmu apkakli, uzšūtiem uzplečiem un aprocēm dūrgalos. Gar apkakles malu un aproču galos piešuva tamborētu mežģīni. Greznākiem krekliem gar apkakles malu uz aprocēm bija izšūti vienvirziena izvilkuma raksti vai piešūta balta mežģīne. Kreklus pie kakla sasprauda ar sudraba vai perlamutra saktiņu vai sasēja ar baltām saitītēm.

Kabiles villaines bija mazākas par pārējo Kurzemes novadu villainēm. Rakstu šuva villaines galos, gar apakšējo malu un apakšējos stūros. Rotājumiem izmantoja sarkanu, zilu, dzeltenu un baltu vilnas dziju. Galus un apakšējo malu rotāja viengabalaina rakstu josla un nelieli izskaņu raksti, stūros saulītes motīvi. Pusi saulītes izšuva ar sarkanu, pusi ar zaļu dziju. Gar villaines galiem piešuva krāsainu celu apaudu ar nelielām bārkstīm.

Valkāja arī baltas, nerakstītas un dažādās krāsās austas rūtainas villaines. Tās nēsāja nesaspraužot ar saktām.

Meitas lika galvā augstus un platus, uz papes pamata šūtus sarkanus auduma vainagus, rotātus ar krāsainām stikla zīlītēm un salmiņiem. Sievas godos lika galvā no raibiem audumiem darinātas aubes veida cepures vai arī līnu auduma cepures ar knipelētu mežģīni gar priekšējo malu.

Dienvidkurzemes novados tautas tērpim raksturīga vienkāršība un izteiksmīga krāsu saskaņa.

Skrundas novadā sieviešu tautas tērpam brunčus auda sīki svītrainus vai arī sīki rūtainus. Galvenās krāsas — melns, sarkans, zaļš, mazliet violets. Jostas vietā brunčus salika sīkās

Skrundas tautas tērps

krokās un piešuva tāda paša auduma jostiņu, sastiprinot to ar āķi.

Krekļus šuva ar atlokāmām apkaklēm, uzšūtiem uzplečiem un aprocēm piedurkņu galos. Aproces un apkakles rotāja ar vienvirziena izvilkuma joslām, greznākiem krekliem gar apkakli un aproču maliņu vēl piešuva tamborētu mežģīni. Saktiņas krekla saspraušanai lietoja reti. To vietā pie apkakles piešuva baltas drēbes saitītes. Krekļu pie kakla aizsprauda ar sudraba pogu pāri jeb kniepķenu. Kniepķena podziņas un pakariņus rotāja ar sarkaniem stikla akmentiņiem.

Populāri bija ņieburi un jakas. Meitas vasarā valkāja ņieburus, ziemā jakas. ņieburus šuva no melna vai tumši brūna vilnas auduma ar nelielu, ieapaļu krūšu izgriezumu. Tie sniedzās mazliet pāri jostas vietai, cieši pieguļot augumam. ņieburus pogāja ar melnām vai brūnām divrindu pogām. Jakas šuva no melna, pelēka, zilganpelēka vai zaļganpelēka vilnas

auduma. Līdz jostas vietai jaka bija cieši pieguloša augumam, bet zemāk sīki krokota. Jakas sapogāja ar apaļām misiņa pogām.

Sievietes sedza vienkāršas, baltas vai rūtainas villaines. Rūtainās villaines auda no melnas, baltas, sarkanās, zaļās un violetas vilnas dzijas. Villaines uz krūtīm saturēja ar rokām, vēsākā laikā galus laida krusteniski pāri krūtīm un uz muguras sasēja mezglā.

Meitas lika galvā tādus pašus austus, uz sarkana pamata ar zilitēm un salmiņiem izšūtus vainagus kā Kabiles novadā. Jaunākā laikā nēsāja krāsainu vai puķainu zīda lakatiņu, galus zem zoda sasienot mezglā.

Arī sievas valkāja krāsainus, pārstūriski salocītus zīda lakatus ar mezglu zem zoda.

Kājās āva baltas zeķes un melnas kurpes.

Viriešu goda tērpam svārkus šuva no ļoti gaišas, pelēkas vadmalas ar stāvu apkakli un dūrgalos sašaurinātām piedurknēm. Sānos, nedaudz zemāk par jostas vietu, ielocīti divi muduri. Svārki sniedzās līdz ceļiem, pat nedaudz virs ceļiem. Tos valkāja bez jostas, aizāķējot tikai ar diviem āķiem.

Viriešu krekļus darināja vienkāršus, bez raksta vai ar gluži sīkiem rakstiem. Krekļu apkakles varēja aiztaisīt divējādi. Senākais veids ir apkakles sapraušana ar mazu, apaļu saktiņu. Jaunākais — apkakles apsīšana ar krāsainu zīda lakatiņu. Lakatiņu salika pārstūriski un, no platās malas sākot, salocīja šaurā sloksnē. Tad pacēla augšā krekļa apkakli un salocīta lakatiņa vidusdaļu lika priekšā vidū. Galus mugurpusē krustoja un priekšā sasēja divkāršā mezglā, atstājot brīvus apmēram 10—12 cm garus lakatiņa stūrus.

Vainodē bručus auda vertikāli svītrainus. Mugurpusē un sānos tos salika sīkās krokās, bet priekšpusi atstāja gludu. Pie krokām piešuva tāda paša auduma jostiņu. Brunču saturēšanai jostiņas galiem piešuva āķi. Austas jostas nevalkāja.

Krekli bija vienkārši, no balta lina auduma, maz rotāti vai arī pilnīgi bez rotājumiem. Krekļu šuva ar paplatu, atlocītu apkakli, uzšūtiem uzplečiem un krokās savilktiem piedurkņu galiem ar aproci. Uzpleču, aproču un apkakles vienīgais rotājums bija šaura vienvirziena izvilkuma raksti. Krekļu pie kakla sasprauda ar mazu saktiņu.

Kreklam vilka pāri jaku vai ņieburu no zaļas, tumši zilās vai melnas vadmalas. ņieburs līdz jostas vietai bija cieši piegulošs augumam, ar nelielu sakrokotu pagarinājumu virspusē. Priekšpusē ņieburam bija dziļš kakla izgriezums, apšūts

ar sarkanu apmali. Ņieburu aizpogāja ar mazām, greznām podziņām.

Sievietes nēsāja rūtis austas villaines. Krāsas villainēm izvēlējās ļoti saskaņīgas — dzeltenu, oranžu, zaļu u. c. Villaines ar saktām nesasprauda, tās valkāja uzmetas uz pleciem. Visai savdabīgi bija meitu augstie vainagi ar paplašinātu augšmalu. Vainagu pamatu veidoja papes loksne, apšūta ar sudraba brokāta lentu. Mugurpusē pie apakšējās malas

Aizputes tautas tērps

vai.agam piestiprināja 24 cm garu un 14 cm platu plānas papes gabalu, apšūtu ar tādu pat sudraba brokāta lentu kā vainags. Mugurpusē virs samta lentas vēl uzšūva sārta zīda gabaliņu, bet zīdam abās pusēs brokāta lentas gabaliņus.

Sievas lika galvā tumša samta (melna, tumši zaļa, tumši brūna, arī tumši sarkana) cepures ar krokotām mežģinēm gar malu.

Kājās āva baltas zeķes un melnas kurpes.

Aizputē brunčus auda rakstainus un rūtainus. Mazāk cienīja vertikāli svītrainus.

Krekļus šūva baltus ar uzšūtiem uzpleciem, atlokāmām apkalēm un greznoja ar kupliem, baltiem izvilkuma rakstiem. Pie kakla sprauda nelielu saktiņu.

Villaine bija no baltas vilnas ar tumši ziliem un tumši zaļiem rakstiem un krāsainām bārkstīm. To sedza uz pleciem, saspraužot uz krūtīm ar lielu sudraba saktu.

Meitas nēsāja līdz 8 cm augstus sarkana tūka vainagus, apšūtus no katras malas ar platu brokāta lentu. Lentu starpā ar melniem un baltiem stikla salmiņiem un krāsainām, apaļām pērlītēm izšūva palielus aplus un šļīpus krustus. Vainaga augšmalā, 1 cm attālumā vienu no otras, piešūva palielas daudzšķautnainas zilas pērlītes.

Kājās āva baltas zeķes un melnas kurpes.

Liepājas novadā šūva svītrainus brunčus, audumu saliekot sikās krokās sānos un uz muguras. Jostas vietā piešūva āķi un cilpu.

Baltas villaines ar krāsainiem rakstiem un bārkstīm sedza uz pleciem un sasprauda uz krūtīm ar saktu «čupu».

Meitu vainagi līdzinājās Nicās vizuļu vainagiem. Tos darināja uz papes vai tāss pamata, apklājot ar platu sudraba brokāta lentu. Virspus augšmalai piestiprināja no sikām sudraba krāsas stīdžiņām un krāsainiem vizuļiem izgatavotus kuplus «krūmus». Sievu cepures nedaudz līdzinājās Vainodes sievu cepurēm. Tām bija garāks dibens, bet apkārt priekšmalai un apakšējiem priekšas stūriem lika kuplu apmali no baltas mežģīnes. Stūrus zem zoda sasēja ar saitītēm. Cepurei pārsēja krāsainu zīda lakačiņu.

Balto linu krekļu atlokāmās apkakles, aproces un krūšu šķelumu rotāja ar baltiem, grezniem rakstiem vai izvilkumiem. Krekļu sasprauda ar divām vienu zem otras liktām vienādām saktiņām.

Zeķes bija baltas, kurpes melnas.

Pėrkones tautos tērps

Izmantotā literatūra

- J. Niedre. Sievietes apģērbs Latvijas atsevišķos novados. R., 1931, 19 lpp.
Novadu tērpi, I—XV, Jelgavā, 1938, 498 lpp.
- J. Niedre. Ievads. Latvju raksti, I—III, R., 1946, 21 lpp.
Latviešu sieviešu tautas tērpu paraugi. R., 1961.
Latvijas Vēstures muzeja Etnogrāfijas nodaļas materiāli.
- M. Slava. Latviešu zemnieku kreklu tipi (18. gs. beigās un 19. gs. pirmajā pusē). Arheoloģija un Etnogrāfija, III, R., 1961, 83.—96. lpp.
- M. Slava. Zemnieku apģērbs Gulbenes rajonā. Arheoloģija un Etnogrāfija, IV, R., 1962, 100.—136. lpp.
- M. Slava. Zemnieku apģērbs Vidzemē (18. gs. beigās—20. gs.)
Arheoloģija un Etnogrāfija, V, R, 1963, 193.—228. lpp.
- A. Zariņa. Latgaļu vainagi laikā no 6.—13. gadsimtam. Arheoloģija un Etnogrāfija, II, R., 1960, 79.—96. lpp.
- J. Sudmalis. Rucavas kreklu raksti, Liepājas muzeja izdevums.

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0306111437

18th